№ 238 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 27 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ

1910

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 27 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ № 238

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

Ա. Զ. Դ.—Գալիս են աշխարհահռչակ Կ Ա Ռ Ի - Տ Ա Ն - Ջ Ի չինացիները: 1211. 1—1

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

„ԱՐՕՐ"

Ամսագրի № 8—9—10 (օգոստոս, սեպտեմբեր, հոկտեմբեր) միացեալ համարը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

№	Բովանդակութիւն		Հեղինակ
1)	Ծիծաղ		Ստ. Րօֆֆօրի
2)	Կարա-օղլու (վէպ հայ ասպ. կեանքէն) Զ. Բ. Բրշինի,	Թարգմ.	Մինաս Ցոլակի
3)	Քերի խանըմ (վէպ Պարսկա-Քիւրդստանի հայերի կեանքից)		Խուրշիդի
4)	Մտատանջութիւնը (պատկեր)		Ատրուշանի
5)	** (բանաստեղծութիւն) Բէլօուսովից,	Թարգմ.	Էմբէ
6)	Տանջվածը (յեղափոխական կեանքից)		Շահրիարի
7)	Օսմ. հայերի ազգ. սահմանադրութիւնը		Սարուխանի
8)	Հայ-եկեղեց. պետակ. յարաբերութիւնները հին-Հայաստանում		Խ. Սամուէլեանի
9)	Գեղջուկի երգը (բանաստեղծ.)		Շատ-էլ-Արաբի
10)	Սիֆիլիսը եւ «606» պրեպարատը		**
11)	** (բանաստեղծութիւն)		Ս. Ռուբինեանի
12)	Խաղաղասիրական շարժումը երկրագնդի վրա		Հ. Առաքելեանի
13)	Կարմիր խաչ բարոնուհի Սիւտների	Թարգմ.	Յ. ք. Սառիկեանի
14)	Հայկական կեանք		Հ. Ա. ի
15)	Ռուսական կեանք		Կալիասի
16)	Արտասահմանեան կեանք		Ա..ի
17)	Յաւելուած. Իննսուն երեքը, մեծ վէպ Վ. Հիւգոյի,	Թարգմ.	Ա. Սաֆարեանի
18)	Յայտարարութիւններ		

Այս համարը առանձին արժէ 50 կ., կարելի է ստանալ խմբագրութիւնից և գրավաճառանոցներից։

«Արօրի» Նոյեմբերի համարը լոյս կը տեսնի նոյեմբերի վերջին։

(ա.) 1206. 2—1

Հինգշաբթի, հոկտեմբերի 28-ին Կովկասեան Կայսերական Գիւղատնտեսական Ընկերութեան դահլիճում կը կայանայ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆԱՅՆԱԳՈՐԾ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Ընդհանուր ժողովը։

ՕՐԱԿԱՐԳ.

1) «ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԱՄԱՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿԱԹՆԱՏՈՒՆՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻ ԵՒ ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻ ԲԱՐԵԼԱՒՄԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ԱՐԴԻՒՆՔԸ»—կը զեկուցանի Ալ. Քալանթար։
2) Ընկերութեան առաջիկայ գործունէութեան ծրագիրը։
3) Ընթացիկ խնդիրներ՝ կը զեկուցանի վարչութիւնը։

Սկիզբը երեկ. ժամը 7-ին։ Կարող են ներկայ լինել նաև կողմնակի անձինք։ (ա.օ.) 1205. 2—1

Բ Ժ Ի Շ Կ

Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Վերադարձել է և վերսկսել հիւանդների ընդունելութիւնը

Առաւօտեան 9—1 ժամը.

Երեկոյեան 5—7 ժամը.

Վելիամինովսկայա փ. № 13, տ. Սէյլանովի, 3-րդ գիմնազիայի կողքին։

(օ. մ.) աու. 1156. 10—9

ՆԱՎԹԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿՈՒՄ

II

Բոլորովին ըմբռնելով այն ժամանակակից դրդումները, որոնք առաջ են մղում նաւթագործների միութիւն կազմել, հաւատացած լինելով, որ մի այդպիսի միութեան կազմակերպութիւն կը նպաստէ նաւթաշխարհի ներկայ ճգնաժամի թուլացման կամ գուցէ նրա վերացման և հաւանութիւն տալով միութեան գաղափարին, մենք սակայն ընդունում ենք նրան պայմանաւոր կերպով։

Միութիւն կազմելով՝ անշուշտ կը բարձրանայ նաւթի ընկած գինը։ Եւ արդարև՝ բաւական էր նոյն իսկ մի հաւանական ենթադրութիւն միութեան կազմվելու մասին, որ շուկայում տրամադրութիւն նկատվի դէպի գների բարձրացումը։ Եւ վերջին օրերում նաւթի գինը փոքր ինչ աւելացաւ, իսկ մանաւանդ կերոսինի գինը, որ նկատելի թռիչք կատարեց։

Նաւթի գների չափազանց իջնելը առաջ է բերել տնտեսական ճգնաժամ և նաւթի գների բարձրանալը ժամանակակից մի անհրաժեշտութիւն է նաւթագործական ձեռնարկութիւնները կորստից ու անկումից ազատելու համար։ Սակայն միութիւն կազմողների համար նաւթի գների բարձրացնելը պէտք է նկատվի իբրև մի յարաբերական և պայմանական միջոց, ենթակայ որոշ պահանջների և նկատողութիւնների։

Չը պէտք է մոռանալ, որ նաւթի դէմ մաքառում են և ուրիշ գործոններ, որոնք կարող են նոյնպէս լոյս և տաքութիւն տալ, օրինակ քարածուխը, էլեքտրականութիւնը։ Այդ մէկ։ Միւս կողմից պէտք է ուշադրութեան առնել և այն, որ ամերիկական, ռումինական և ուրիշ տեղերի նաւթերը անդադար ձգտում և անողոք հակւում ունեն մրցելու մեր երկրի նաւթի հետ և յետ մղելու նրան ասպարէզից։ Եւ անշուշտ յետ կը մղեն այն տեղերից, ուր որ կարելի կը լինի աւելի էժան գներով նաւթ հասցնել գործադրութեան համար։

Ուստի միութեան կազմակերպողների նպատակներից մէկը պէտք է լինի բարձրացնել նաւթի գինը միայն մի որոշ աստիճան, այնքան, որ նաւթային արդիւնաբերութիւնը ազատվի իր սնանկաբեր պայմաններից։ Իսկ այնուհետև պէտք է հոգատարութեան մի խոշոր մասը նուիրված լինի նաւթային արդիւնաբերութեան այն տեսակ զարգացման, որ նա կարողանայ մրցել մի կողմից քարածխի և էլեքտրականութեան, իսկ միւս կողմից օտար նաւթահանքերի արդիւնաբերութեան հետ։

Կովկասեան նաւթը, որ մի ժամանակ սկսել էր մեծ քանակութեամբ արտահանվել դէպի օտար երկրներ, չը կարողացաւ ընդարձակվել այն ծաւալով, որին իսկապէս արժանի էր։ Վերջին տարիների խոշոր անցքերը՝ արհաւիրքները և խլրտումները քայքայեցին շատ ձեռնարկութիւններ. ուստի այժմ նորից պէտք է ճիգ թափել վերականգնելու եղածը և աւելի ընդարձակելու գործը։ Եւ ենթադրեալ միութիւնը, եթէ լաւ կազմակերպված կը լինի, նա անշուշտ կարող կը լինի դրական արդիւնքներ առաջացնել այդ ասպարէզում։

Թող միութիւնը կեանքի հրաւիրվի և սկսի գործել, բայց նա պէտք է տոգորված լինի աւելի լայն կազմակերպչական և կուլտուրական նպատակներով, քան միայն թանգացնելով նաւթի գինը։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դարմշտադտ, 25 հոկտեմբերի

Կայսրը Մեծ Իշխանուհիներ Օլգա և Տատիանա Նիկոլայեվնաների հետ, Հեսսէնի մեծ դուքսը կնոջ հետ և պրուսական Հէնրիխը ներկայ եղան պալատական թատրոնում «Սամսոն և Դալիլա» օպերային։ (Հ. Գ.)

Պետերբուրգ, 25 հոկտեմբերի

Մեծ Իշխանուհի Ելիսավէտա Ֆէօդորովնան և Մեծ Իշխան Դմիտրի Պավլովիչը մեկնեցին Մոսկվա։

Առևտրի մինիստրութեանը կից բացվեցին մասնաժողովի նիստերը, որ զբաղվելու է Կովկասի մարգանցի արդիւնաբերութեան խնդիրներով։

Գերմանական կայսրուհին նշանակվեց Գրօդնենի հուսարեան գնդի շէֆ. Վիլհէլմ կայսրի անունը մտցվեց գնդի ցուցակը։ (Հ. Գ.)

Բեռլին, 25 հոկտեմբերի

Սազօնովը և Կլեմմը մեկնեցին Պետերբուրգ։ Ճանապարհ դրին Կիդերլէն-Վեխտերը, Պուրտալէսը և ռուսական դեսպանատան պաշտօնեաները։ (Հ. Գ.)

Հէլսինգֆորս, 25 հոկտեմբերի

Ֆինլանդիայի շվէդական կուսակցութիւնը տօնում է շվէդական թագաւոր Գուստավ-Ադոլֆի մահվան յիշատակը։ (Հ. Գ.)

Պոտսդամ, 25 հոկտեմբերի

Եկաւ շվէդական կրօնպրինցը կնոջ հետ։ (Հ. Գ.)

Պարիզ, 25 հոկտեմբերի

Ֆրանսիայի ամբողջ ծովափին անցաւ կատաղի փոթորիկ հեղեղի հետ։ Փոթորիկը ընդգրկել է նաև Վօգեզեան շրջանը։

Հավասը հերքում է Կրետէի գլխաւոր կոմիսար Զաիմիսի հրաժարականի լուրերը։ (Հ. Գ.)

Լօնդօն, 25 հոկտեմբերի

Ուէլսի լեռնային վիճակում անկարգութիւնները վերսկսվեցին։ Գործադուլաւորները կանանց հետ արգելք եղան մեքենավարներին, կաչեգարներին և հանքային բանւորներին և անցան փողոցներով. ոստիկանութեան վրա նետում էին քարեր։ Սպասվում են զօրքեր։ (Հ. Գ.)

Լվով, 25 հոկտեմբերի

Ուկրայնացիների լիազօրների ժողովը մերժեց լեհերի կոմպրոմիսային առաջարկութիւնը ընտրողական բարենորոգման մասին։ Սէյմի նիստում ուկրայնացիներ Լէվիցկին և Սկվարցօվ պահանջեցին յետաձգել բիւջետային վիճաբանութիւնները և նիստը կայացնել դռնփակ՝ ի նկատի ունենալով ընտրողական բարենորոգման կարևորութիւնը։ Ուկրայնացիներին պաշտպանեցին ռուսական ժողովրդական կուսակցութեան ներկայացուցիչները. լեհերը հակառակ ձայն տուին։ Ուկրայնացիների սակաւ աղմուկի հետ սէյմը ձեռնարկում է բիւջետային վիճաբանութիւններին։ (Հ. Գ.)

Կիեվ, 25 հոկտեմբերի

Բելգրադից ստացվեց հետևեալ հեռագիրը. «Նորին մեծութիւն թագաւորը սրտանց շնորհակալ է քաղաքացիներից, սլաւոն գործիչներից և սերբ գաղութից գահաժառանգին առողջութիւն ցանկանալու համար։ Իօնկօվիչ»։ (Հ. Գ.)

Սերաեվօ, 25 հոկտեմբերի

Բօսնիական-թիւրքական սահմանագլխին, Ուվայ և Բուդօ գիւղերի միջև, տեղի ունեցաւ ընդհարում բօսնիական ժանդարմների և թիւրքական սահմանապահ պահակախմբի միջև։ Զոհեր չը կան։ (Հ. Գ.)

Պետերբուրգ, 25 հոկտեմբերի

Պետական Դումայի 7-րդ բաժանմունքը հնարաւոր չը գտաւ կանոնաւոր ճանաչել Օդեսսայի անդամ բարոն Րէնօյի լրացուցիչ ընտրութիւնները մինչև կատարված խախտումները պարզելը։ (Հ. Գ)

Պ ե տ ե ր բ ու ր գ.—Պետական Խորհրդի մասնաժողովը բաւականին կրճատեց ռուսական տոների թիւը։

Մ ո ս կ վ ա.—Հօֆմէյստէր Բուլիգինը ընկաւ կառքից և լուրջ կերպով վնասվեց։ («Б.»)

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

Կ. Պոլիս, 25 հոկտեմբերի

Խօլերան սաստկանում է։ Մի շաբաթում հիւանդացան 53, մեռան 30 հոգի։ Բօրսան փակ է։ (Հ. Գ.)

Վ ի է ն ն ա.—Հաղորդում են, որ Աբդուլ-Համիդի դրութիւնը անյուսալի է։ («Б.»)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՆՉՈ՞Ւ ՉԱՆԵԼ

Պետերբուրգ, 16 հոկտեմբերի

Շարունակ տրտնջում են՝ գիւղական հասարակութիւնը հայ վարժապետից, իսկ հայ վարժապետն էլ գիւղական համայնքից։

Հայկական իրականութեան այս վերածնութեան էպօխայում, կասեմ ես, երբ աջ ու ձախ կատարվում են հայկական արժէքների վերագնահատումները, մեր մամուլը դարձաւ այդ դժգոհութիւնների արտայայտիչը, նրանց թարգմանը։

Մի տեղ վարժապետն է գանգատվում հոգաբարձութիւնից, որ իր ռոճիկները չեն տալիս, միւս տեղ հոգաբարձութիւնն է շատալիս, բաղդում իր մեղադրական ակտը՝ այս կամ այն վարժապետի հասցէին... և այն այսպէս շարունակ։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿԻՆԸ ԵՒ ՆՐԱ ԱՊԱԳԱՆ *)

(Սօցիալ-տնտեսական էտիւդ)

Թողնենք Եւրոպան առժամանակ, դառնանք մօտաւոր Արևելը, դիմենք հէնց Հայաստան աշխարհը, տեսնենք նոյն հարցը ինչ դրութեան մէջ էր գտնվում միևնոյն էպօխայում։ Ի՞նչ պայմաններ, հասարակական ինչ փոխադարձ յարաբերութիւններ գոյութիւն ունէին այնտեղ և կա՞ն արդեօք աղբիւրներ, որոշ ձևակերպութիւններ, որոնք լինէին արտայայտիչ տիրող կացութեան՝ մեզ հետաքրքրող հարցի շրջանում գոնէ։

Յայտնի է, որ այդ էպօխայում այնտեղ հասարակական կազմը ամբողջովին կրում էր նահապետական բնոյթ. տնտեսական կեանքը տակաւին նախնական-բնական պայմանների մէջ էր։ Քաղաքակրթութեան շրջանի արշալոյսն էր դա։

Մեր յիշած ձևակերպութիւնները կան անշուշտ և նրանք ամփոփված են իբրև արդիւնք մասամբ եկեղեցական և աշխարհական խառն ժողովների։ Սակայն մեր այս վայրկեանիս դրած հարցի լուծումը մենք աւելի շուտ կարող ենք գտնել պատմական այն խոշոր ու բազմարժէք յիշատակարանում, որպիսին թողել է մեզ իբրև պատմական աւանդ Մխիթար Գօշը՝ իր նշանաւոր «Դատաստանագիրքը», որ եզակի է հայ գրականութեան մէջ իբրև իրաւաբանական մի գործ։

Մխիթար Գօշը գրեթէ ժամանակակից է Թոմաս Ակվինացուն։ Թէպէտ վերջինս մեծ առաւելութիւններ ունէր առաջինից այն տեսակէտից, որ նախ նրա միջավայրը Եւրոպան էր և նա իւրացրել էր իր ժամանակի բոլոր աստուածաբանական և մանաւանդ աստուածպետական դոկտրինները, սակայն քրիստոնէական ընդհանուր սկզբունքների ըմբռնման մէջ երկուսն էլ կանգնած են միևնոյն մակերևոյթի վրա։ Դաւանանքը երկուսի տեսակէտից էլ կրում է միևնոյն բնաւորութիւնը, սակայն՝ միմիայն որոշ հարցերում՝ մէկի մօտ նա արտայայտվել է լայնօրէն, տարբեր հիմունքով, սիստեմատիկ կերպով, իսկ միւսի իր շօշափած հարցերի շրջանում եղել է համեստ, սակաւախօս և անսիստեմ։

Իր «Դատաստանագրքի» առաջին մասում, որի մէջ Մխիթար Գօշը որոշակի կերպով պարզել է իր դաւանանքը իր աշխատասիրութեան նկատմամբ, աչքի է ընկնում մի հանգամանք՝ թէ ինչ էր ներկայացնում այն ժամանակվայ տիրապետող հայեացքը իգական սեռի վերաբերութեամբ։ Մեր հարցին անմիջապէս պատասխանը կը ստանանք, երբ Մխիթարի պատասխանը լսենք, թէ՝ կարո՞ղ է կինը դատարանում վկայութիւն տալ և եթէ՝ այո, պէ՞տք է երդման ենթարկվի։

«Իսկ զկանայս ո՛չ է պարտ ընդունել վկայս, այլ արբանեակս վկայից»—ասում է Գօշը։

Բայց չէ՞ որ ամեն ոճիր չէ կարող տղամարդկանց առջև լինել. հետևաբար ի՞նչ անել։ Ենթադրենք որ յանցագործութեան վկաները կանայք են։

«Ա՛րդ՝ թէ այսպիսի ինչ պատահէ զի կանայք միայն իցեն իրաց ինչ տեսողք և վկայք, և չիցեն ի վատթարաց, այլ ճշմարիտք և վարուքն վկայեալք ի բազմաց, պարտ է զի կրկին իցեն նոքա քան զարսն, զի արանց վկայն երկու կամ երեք հրամայեցաւ, և նոքա լիցին չորս կամ վեց։ Բայց մի՛ գայցեն յատեան, այլ ի տան պատմեսցեն նոյն թուոյն հաւատարիմ արանց, և նոքա եկեալ վկայեսցեն և ընդունելի լիցին. զի որպէս ո՛չ է նոցա քահանայ լինել կամ զինուոր, և ո՛չ հնձան հարկանել, և ըստ կանոնաց ո՛չ ի շուկայ նստել և ո՛չ արանց հանդերձ զգենուլ, նոյնպէս և ո՛չ դատաստան առնել և ո՛չ վկայել»։ Մի այլ տեղ էլ ասում է. «Վասն դիւրագրգռութեանն ո՛չ է պարտ (կանանց) ընդունել ի վկայս»։

Որչափ սուր է, ուրեմն, կանգնած եղել կինը Հայաստանում, որ քաղաքացիական ամենատարրական պարտականութիւնից իսկ զրկված է մնացել։ Անշուշտ յակամայից ընդունում է նա կանանց վկայութիւնը, սակայն անհրաժեշտ է մի շարք կողմնակի պայմանների կատարումը։ Կին վկաների թիւը պէտք է լինի կրկնակի. նրանց վարքի ու բարքի մասին շատերը պէտք է դրական տեղեկութիւններ հաղորդեն, այն դէպքում վկայութիւնն յակամայից կընդունվի։ Սակայն դատարան գնալու իրաւունք չունեն. պէտք է իրանց ցուցմունքները հաղորդեն տանը նոյն թուով տղամարդկանց, որոնք և դատարանում կը յայտնեն այդ ցուցմունքների մասին։ Կնոջ վկայելու իրաւունքից զրկված լինելու պատճառը՝ հասարակական բոլոր ասպարէզներից արտաքսված լինելն է. նա չէ կարող լինել ո՛չ քահանայ, ո՛չ զինուոր, ո՛չ տղամարդկանց զգեստ հագնել, ո՛չ շուկայում նստել և, հետևաբար, ո՛չ վկայ լինել և ո՛չ դատ վարել... Գեղեցիկ, սքանչելի իլլիւստրացիա միջնադարեան հայ կնոջ դրութեան մասին։

Եւ Մխիթարը հէնց այս ոգով է առաջնորդվել «Դատաստանագրքում» կանանց նկատմամբ յօդուածներ գրելիս։ Օրէնքի առաջ կինը անհաւասար. սա է առաջնորդող սկզբունքը. նա անկատար մարդ է, տհաս։ Եւ «Դատաստանագրքից» պարզապէս երևում է, որ կանանց իրաւասութեան հարցերում Հայաստանում տիրապետող օրէնքները բազմիցս ներկայացնելիս են եղել ճշգրիտ պատճէնները Մովսիսական օրէնքների։ Օրինակ, միևնոյն յանցանքի համար նշանակված պատիժը տղամարդու համար թեթև է, չնչին, կնոջը՝ խիստ և անողոք։

Առ հասարակ ընդունված է «պոռնկութիւն» բառով արտայայտել միմիայն կնոջ անբարոյականութիւնը, չը նայելով որ ակտը երբեք առանց տղամարդու չէ կատարվում։ Տղամարդուն սակայն յատուկ չը լինելով պոռնկութիւնը որպէս տերմին, յատուկ է բռնաբարութիւնը, որը էապէս կամաւոր պոռնկութեան հետ համեմատած՝ կրկնակի ծանր է իբրև ոճիր։ Սակայն տղամարդու արտօնեալ վիճակը թէ Աստուածաշնչով և թէ միջնադարեան կանոններով ամրապնդված՝ բռնաբարութիւնը տղամարդու կողմից գրեթէ չէր պատժվում, իսկ պոռնկութեան մէջ բռնված կինը չարաչար մահվան էր դատապարտվում։

«...Ապա թէ գտանիցէ ոք աղջիկ կոյս, որ չիցէ խօսեալ առնն, և բռնաբար ննջիցէ ընդ նմա, տացէ այրն որ ննջեաց ընդ նմա հօր աղջկանն յիսուն երկդրամեան արծաթոյ և նորա լիցի կինն. մի՛ իշխեսցէ արձակել զնա զամենայն ժամանակ իւր»։ (Յօդ. 20, մաս Ա., «Դատ.» Մ. Գօշի)։

Միթէ սա պատիժ է բռնաբարութեան համար։

Սակայն տեսնենք ինչպէս է դատապարտվում պոռնկութեան մէջ բռնվող կինը, մի բան, որ բռնաբարութեան հետ համեմատած համարեա յանցանք չէ նոյն իսկ ներկայ բուրժուական դարում։

«Ապա թէ ճշմարիտ իցէ բանն (պոռնկութիւնը) և ոչ գտցին կուսութիւնք աղջկանն, մահ ըստ օրինացն»...

Առանց տատանվելու...

Ինչ վերաբերում է այլազգի կամ գերի ընկած կանանց բռնաբարելուն, լկելուն, դա

*) Տես «Մշակ» № 235.

Բայց ոչ մէկը և ոչ էլ միւսը չեն կարողացել առաջայայտել, բացատրել մեզ այդ փոխադարձ դժգոհութիւնների իսկական արմատը, նրա ցաւերի պատճառն հիմնաքարը։

Դա փոխադարձ չը հասկանալն է…

Եւ այդ էլ՝ ահա թէ ինչպէս։

Հայ գիւղացին, նախ քան ուսման կարիք զգալը, կարիք է զգում իր հողագործութեան, իր արօրի և մաճի։ Նա աշխարհագրութիւն և քերականական այլ և այլ օրէնքներ իմանալու պահանջից առաջ՝ ունի իր հօտի և այգեգործութեան զարգացման պահանջը, ուստի և պարզ է, որ նա պէտք է խորթ նայի այն հայ վարժապետին կամ հայ վարժարանին, որը չէ գալիս նրան օգնելու այդ նեղ րօպէին, նրա կեանքի այդ ամենաէական ճիւղի զարգացմանը։

Միւս կողմից՝ հայ վարժապետը, ծանօթ չը լինելով գիւղատնտեսական այդ ճիւղերի հետ, գնում է գաւառները իր ստացած չոր ու ցամաք գիտական պաշարով և սկսում է մի ինչ որ կուլտուրական, մի ինչ-որ զարգացման (բայց գիւղացիութեան համար վերացական) անունից խօսել, ճառել, որի առաջ գիւղացիները մնում են բերանները բաց, չը հասկանալով գործի էութիւնը։

Եւ այդ վարժապետը (որ շատ յաճախ իդէալական չէ լինում, որովհետև գնում է վարժապետ, քանի որ այլևս ոչ մի տեղ գնալ չէ կարող) չը հասկանալով նրանց, այդ գիւղացիների հոգեկան պահանջները, մնում է դժգոհ, որ իրան չեն հասկացել, և—տուր թէ կը տաս—ամբակոծում է հայ մամուլի էջերը։

Այստեղից ստացվում է մի քաոս, մի սոսկալի լաբիւրինթոս, որից դուրս գալը՝ մեզ մինչև այսօր էլ չէ աջողվել։

Ուրեմն պարզ է, որ սրա իսկական պատճառը փոխադարձ չը հասկանալու մէջն է։

Եւ պէտք է հասկանալ։

Վաղուց ժամանակ է։

Բայց ինչպէս, ինչ միջոցներով…

Ահա թէ ինչպէս։

Առհասարակ մարդս որքան տգէտ է, այնքան աւելի նիւթապաշտ է, որովհետև գիտական պահանջներից առաջ՝ իր ստամոքսի կարիքն է որ բաղխում է նրա հոգեկան դռները։

Դա մեր գիւղացիութեան թոյլ կողմերից մէկն է, որից կարող է հայ դիալեկտիկ վարժապետը ամուր բռնել։

Այսինքն որ՝ նա պէտք է մօտենայ գիւղացուն գիւղատնտեսական սկզբունքներով և վարդապետութեամբ։

Երբ այս կողմից հայ գիւղացին կը տեսնի էմպիրիկ կերպով իր շահերը և կը հասկանայ իր «գիւղացիական խաչի» բաւարարութիւնը, նա պարզ է որ կարիք կը զգայ այդպիսի վարժապետի և վարժարանի։ Նա խորթ աչքով չի նայի այլևս դրանց, որովհետև արդէն հասկանում է դրանց նշանակութիւնը։

Այն ժամանակ ոչ թէ կասի՝ թէ ինքը չէ ուզում դպրոցն ու ինտելիգենցիան, այլ ընդհակառակը՝ ջանքեր կը վարի և դրանցով կը փնտռի այդ մարդկանց, որովհետև դրանք համապատասխանում են նրա հոգեկան պահանջներին։

Այնուհետև՝ այդ վարժապետը, փորձնականօրէն ապացուցելով գիւղատնտեսական գործիքների օգտակար նշանակութիւնը, կամաց-կամաց կը կապի դրանց գիտութեան հետ, կը բացատրի նրա կարևորութիւնը, կը հասկացնի մամուլի նշանակութիւնը և այլն և այլն…

Գիւղացին արդէն հասկանում է գիւղատնտեսութիւնը որպէս գիտութիւն և կամաց-կամաց հետաքրքրվում է գիտութեան միւս ճիւղերով։ Նա բաց է անում դպրոցներ, քաջ գիտենալով որ իր զաւակը գիւղատնտեսական գիտութեան հետ միասին ծանօթանում է և միւս գիտութիւններին հետ, որպիսին է աշխարհագրութիւնը, լեզուագիտութիւնը, ֆիզիկան և այլն և այլն։

Նա արդէն հասկանում է եւ զգում է դրա պահանջը…

Իսկ մեզ՝ հէնց այդ էլ հարկաւոր է։

Բայց որտեղից մենք կարող ենք ստանալ գիւղատնտես-վարժապետներ, քանի որ մեր ոչ միջնակարգ, ոչ երկդասեան և ոչ էլ ծխական դպրոցներում չեն անցնում այդ առարկան՝ որպէս պարտադիր առարկայ։

Ուրեմն ահա թէ չարիքի արմատը որտեղ է թաղնված…

Լաւ կը լինէր ի հարկէ, եթէ մենք ունենայինք հայկական գիւղատնտեսական ինստիտուտ կամ լիցէյ, որտեղ Ներսիսեան դպրոցն և Գէորգեան ճեմարանն աւարտողները, վարժապետական ցուպը ձեռքն առնելուց առաջ, մտնէին և կատարելագործվէին այդ մասով։ Բայց քանի որ այդ այդպէս չէ, արդեօք ժամանակ չէ՞ որ մեր եղած դպրոցներում գոնէ հիմնէին մի այդպիսի առարկայ իր բոլոր ճիւղերով և քիմիայի ու քաղաքատնտեսութեան հետ միասին՝ անցնէին և գիւղատնտեսութիւնը։

Ես կարծում եմ, որ ոչ թէ լաւ, այլև շատ լաւ կը լինէր…

Զէ՞ որ այդ ուղղութեամբ աւարտածները, ձմեռվայ վարժապետութիւնից զատ, ամառները կը պարապէին և իրանց մասնագիտական ճիւղերով (օր. այգեգործութեամբ, շերամապահութեամբ, մեղուաբուծութեամբ և այլն) ու դրանով թէ իրանց աւելի լաւ կապահովէին նիւթապէս և թէ կզատէին մեր գիւղացիութեանը իր կուլտուրական անկումից։

Ուրեմն ինչո՞ւ չանել… Marto

ԱՆՇԱՐԺ ԿԱՅՔԵՐԻ ՀԱՐԿԸ ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒՄ ՆՈՐ ՕՐԷՆՔՈՎ

III*)

Ինչպէս ասացինք նախորդ յօդուածում՝ հարկատուութեան հիմքը ծառայում է ամեն մի անշարժ կայքից ստացված զուտ արդիւնքը։ Կայքերի եկամուտները որոշելու և նրանց վրա հարկ դնելու համար ամեն մի հինգ տարին մի անգամ կատարվում է բոլոր անշարժ կայքերի վիճակագրութիւն։ Վիճակագրութեան տարին լինում է հինգամեակի նախորդ տարվայ ընթացքում։ Եւ որովհետև առաջին հնգամեակը սկսվում է 1912 թւից, երբ հարկը վերցվելու է նոր օրէնքի համաձայն, ապա ուրեմն առաջին վիճակագրութիւնը պիտի լինի 1911 թւի ընթացքում. յետագայ վիճակագրութիւնը լինելու է ուրեմն 1916 թւին, ապա 1921-ին և այլն։

Կայքերի վիճակագրութեան ժամանակ որոշվում է անպատճառ և նրանց ընդհանուր եկամուտը (валовой доходъ), որը դուրս է բերվում կայքի վերջին հինգ տարվայ տուած արդիւնքից, եթէ կայքը վարձով է տրվում։ Այն կայքերը, որոնք վարձով չեն տրվում կամ նրանց մէջ կենում են տէրերը կամ վերջիններս յանձնել են ուրիշներին ձրի կամ պակաս գնով, համեմատվում են վարձով տրվածների հետ և այդպիսով որոշվում է նրանց եկամուտը։ Երբ գանձատուն յանձնաժողովը այս կերպ դժուարանում է որոշել ընդհանուր եկամուտը, ապա նա գնահատում է կայքը, որոշում նրա նիւթական գինը և ստացած գումարի 5 տոկոսը համարում որպէս այդ կայքի զուտ արդիւնք (чистая доходность)։ Այդպէս երևի կը վարվեն բաղնիսների, թատրոնների, քարվանսարաների, գործարանների ընդհանուր եկամուտների գնահատման ժամանակ։ Այս կերպ գնահատման ժամանակ տէրերը պիտի իմանան, որ յանձնաժողովը իրաւունք չունի գնահատման գնի մէջ մտցնել մաշիններ և այլ ներքին կազմութեան առարկաները (թատրոնական պարագաներ, բաղնիսի կաթսաներ և այլն), որոնք անհրաժեշտ են այդ շինութիւնների շահագործման համար։ Դա քանիցս բացատրված է եղել կառավարիչ սենատի կողմից զեմստվօյի վերաբերեալ և այժմ մտցված է նոր օրէնքի 12-րդ յօդուածում։

*) Տես «Մշակ» №№ 233 և 236.

Ընդհանուր եկամուտը հաստատելուց յետոյ, որոշվում է զուտ արդիւնքը։ Բայց դրա համար ի նկատի չեն առնվում կայքի անհատական, իսկական ծախքերը, որքան էլ սրանք աներկբայելի լինեն և անգամ հաստատվեն փաստաթղթերով. այլ ամեն մի քաղաքի շինութիւնները, կայքերը բաժանվում են խումբ խումբ՝ համեմատ տուած եկամուտների և շինութեան նիւթի՝ և այդ խմբերի համար որոշվում է միատեսակ ծախսերի նորմա՝ չափ։ Օրինակ, Շուշու բոլոր քարէ տները, դիցուք 200—300 ր. եկամուտ բերող, կը նկատվեն իբրև մի առանձին խումբ. այդ խմբից կը վերցվեն մի քանի կայքեր և կորոշվեն նրանց ծախսերը. դիցուք ծախսը կը կազմէ ընդհանուր եկամտի 15 տոկոսը։ Այդ 15% կը լինի խմբի մէջ մտնող բոլոր կայքերի օրինական նորման։ Ծախսերի նորմաները որոշվում են տեղը, ապա նահանգական ատեանների միջոցով ներկայացվում ֆինանսների մինիստրին ի հաստատութիւն։ Ծախսերի չափը որոշելիս ի նկատի են առնվում՝ քաղաքային և զեմստվօյի հարկերը, շինութիւնների անհրաժեշտ նորոգութիւնը, նրանց պահպանելու և կառավարելու ծախսերը, տան առաջ փողոցների սալայատակների վրա ծախսածները, ապահովագրութեան վճարը, և որոշ տոկոս կայքերը դատարկ մնալու համար։ Հարկի գործը տնօրինելու համար ամեն մի նահանգում հաստատվում է նահանգական ատեան, նախագահութեամբ արքունի պալատի կառավարչի, որին մասնակցում են ֆինանսների մինիստրի կողմից երկու այլ անդամներ, նահանգական քաղաքագլուխը, ճարտարապետը և երեք ներկայացուցիչներ սեփականատէրերից, որոնց հինգ տարով ընտրում է նահանգական քաղաքի դուման։ Ինչպէս տեսնում է ընթերցողը, այս ատեանում դեռ կառավարութեան և տեղական բնակչութեան ներկայացուցիչների թիւը հաւասար է (ոչ զեմստվային նահանգներում)։ Հարկը որոշելու համար ամեն մի քաղաքում նոյնպէս կազմվում է քաղաքային ատեան, որի մէջ արդէն գերակշռում են հասարակական ներկայացուցիչները։ Քաղաքային ատեանի նախագահը տեղական հարկային տեսուչն է, իսկ անդամները՝ քաղաքի ճարտարապետը, քաղաքային ինքնավարութեան երկու ներկայացուցիչները և 2—6 հոգի սեփականատէրերից, ընտրված քաղաքի ինքնավարութեան՝ դումայի կողմից։ Քաղաքային ատեանին մասնակցում են և հոգևոր կառավարութեան ներկայացուցիչները (ուրեմն և հայոց), եթէ սա քաղաքի սահմանում ունի վարձով տրվող կայքեր։

Հարկի չափը սահմանելու համար ամեն մի սեփականատէր պարտաւոր է վիճակագրութեան տարվայ նախօրեակին մինչև նոյն տարվայ յունվարի 1-ը (ուրեմն այս անգամ՝ ներկայ տարվայ դեկտեմբերի 1-ից մինչև 1-ն յունվարի 1911 թ.) ներկայացնել քաղաքային ատեանին օրէնքով սահմանված յայտագիր (заявленіе), որի մէջ ցուցակագրված պիտի լինի կայքի կազմը, տուած եկամուտը։ Յայտագիրը պիտի ստորագրէ սեփականատէրը կամ նրա հաւատարմատարը։ Այս յայտագրի բլանկը բոլոր սեփականատէրերը ստանալու են ներկայ տարվայ դեկտեմբերի 1-ին։ Յայտագրի չը ստանալը չէ ազատում սեփականատէրերին օրինական պատասխանատուութիւնից՝ յայտագիր չը ներկայացնելու համար, և ով որ չը ստանայ մինչև դեկտեմբերի 1-ը, պիտի դիմէ կամ հարկային տեսչին կամ տեղական գանձարանին։ Յայտագրի չը ներկայացողները կարող են ատեանի միջոցով տուգանքի ենթարկվել մինչև 50 ռուբլի։ Խստոր տուգանք է սահմանում օրէնքը և այն սեփականատէրերի համար, որոնք կը տան ակնյայտնի սխալ տեղեկութիւններ՝ հարկի չափը պակասեցնելու համար։ Ռուսերէն չիմացող կայքատէրերը պիտի իմանան, որ նրանք կարող են յայտագիրը լրացնելու համար դիմել տեղական հարկային տեսուչների աջակցութեանը։ Յայտագրերը բաժանելու մասին ազգաբնակութիւնը տեղեկանալու է լրագիրների, աֆիշաների միջոցով։ Եթէ մինչև յունվարի 1-ը ատեանը չը ստանայ յայտագիրը, նա կարող է յիշեցնել սեփականատիրոջը սրա պարտականութիւնը. չը ստանալուց յետոյ ինքը ատեանն է ժողովում կայքի մասին բոլոր հարկաւոր տեղեկութիւնները։

Յայտագրերը ստուգելուց յետոյ, քաղաքային ատեանը դուրս գալով կայքի ընդհանուր եկամուտից ծախսի համապատասխան չափը՝ որոշում է նրա զուտ արդիւնքը, որից 6% վերցնելով սահմանում է հարկի քանակը։

Վիճակագրութեան տարվայ սեպտեմբերի 1-ին մօտ ամեն մի կայքատէր ստանում է քաղաքային ատեանից յայտարարութիւն, որի մէջ նշանակված է լինում իր կայքի ընդհանուր եկամուտը, ծախսի չափը, հարկի քանակը, որ անփոփոխ է մնալու 5 տարվայ ընթացքում, եթէ կայքը ապագայում չենթարկվի հիմնական փոփոխութեան՝ հրդեհից, փուլ գալուց, վերաշինութիւնից և այլն։ Ատեանի որոշման դէմ մի ամսվայ ընթացքում կարելի է գանգատ ներկայացնել նոյն ատեանին, ապա նահանգական ատեանին և յետոյ՝ կառավարիչ սենատին՝ ֆինանսների մինիստրի միջոցով։

Ստացված բողոքները քննելուց յետոյ, քաղաքային ատեանը դեկտեմբերին (վիճակագրութեան տարվայ) ուղարկում է մանրամասն ցուցակ գանձարանին, որը արդէն ամբողջ 5-ամեակի ընթացքում, ամեն տարի փետրվար ամսին ուղարկում է սեփականատէրերին հարկաթուղթ (окладный листъ)։

Հարկը մուծվելու է գանձարան երկու նուագով՝ յունիսի 30-ին և դեկտեմբերի 31 ին։ Ուշացնողները վճարելու են 12% տուգանք։

Օրէնքը սահմանում է թեթևութիւններ այն կայքատէրերի համար, որոնք գտնվելով նիւթական նեղ դրութեան մէջ՝ չեն կարող իր ժամանակին վճարել սահմանված հարկը։

Քանի որ գործը նոր է, մենք աւելորդ չենք համարում նորից ամփոփել կայքատէրերի պարտականութիւնները։ Նրանք մինչև այս տարվայ դեկտեմբերի 1-ը ստանալու են յայտագիր. ով չը ստացաւ՝ պիտի դիմէ կամ գանձարանին կամ հարկային տեսչին, յայտագրի բլանկը ձրի ստանալու համար։ Յայտագիրը լրացնելուց յետոյ նա յանձնելու է կամ հարկային տեսչին կամ գանձարանին և ստանալու է անպատճառ ընկալագիր։ Յայտագիրը կարելի է ուղարկել և պօստով յանձնարարած ծրարով։ Յայտագիրը լրացնել դժուարացողները կարող են դիմել հարկային տեսչի աջակցութեան։ Նա (յայտագիրը) պիտի յանձնված լինի մինչև յունվարի 1-ը, որից յետոյ ներկայացնողները վճարելու են տուգանք մինչև 50 ր.։ Յայտագրի տեղեկութիւնները բարեխղճօրէն պիտի լինեն կազմված, թէ չէ՝ կայքատիրոջը սպառնում է տուգանք։ Գալ սեպտեմբերին կայքատէրերը պիտի աչալուրջ լինեն և՝ եթէ յայտարարութիւն չը ստանան հարկի մասին՝ տեղեկանան ատեանում իրանց վճարելիք հարկի մասին։ Եթէ բաց թողնվի այդ ժամանակամիջոցը, ապա հինգ տարի պիտի վճարեն ատեանի սահմանածը, եթէ նա ակնյայտ սխալ էլ լինի։

Պետրոս Զաքարեան

ԹԻՖԼԻՍԻ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ԱՌԻԹՈՎ

Վերջապէս պատգամաւորական ժողովը տեղի ունեցաւ Թիֆլիսում։ Մեր լրագիրները տուեցին այդ ժողովի պարագամունքները, խորհրդածութիւնները, արծարծած խնդիրները, կայացրած վճիռները և ընտրութիւնների համառօտ հաշիւները, նկարագրութիւններն ու արդիւնքները։

Չեմ կարող չը գալ և հրապարակով չասել, որ այդ թեմական պատգամաւորական ժողովը շատ լուրջ խորհրդածութիւնների դուռ է բաց անում ընթերցողների առաջ և շատ ցայտուն նկարագիր է հանդիսացնում իր մեծամասնութեան ներքին ձգտումների, ներքին նպատակների վերաբերութեամբ։

Թեմական պատգամաւորական ժողովը լսեց և իմացաւ, որ իր թեմի մեծանուն դպրոցի մէջ հէնց ազգային լեզուի ու կրօնի առաջադիմութիւնը թոյլ է, անբաւարար է։

Թեմական պատգամաւորական ժողովը լսեց ու տեսաւ, որ իր դպրոցի «անձեռնմխելի» համարված դրամագլուխները ձեռնմխելի են դարձել և հալվել են, որ կտակների սրբութիւնը խախտվել է։

Թեմական պատգամաւորական ժողովը լսեց ու տեսաւ, որ իր ապահով համարված դպրոցը վերջին մի քանի տարվայ ընթացքում 100,000 ռուբլի պարտքի տակ է ընկել և այսօր էլ այդ պարտքը աճելու ճամբի վրա է։

Թեմական պատգամաւորական ժողովը իր ականջներով լսեց իր դպրոցի տեսչի աղիողորմ նկարագրութիւնը դպրոցում սովորող աշակերտների աղքատութեան ու չքաւորութեան մասին, լսեց և հէնց այդ դասի աղքատների բաժնից 2000 ր. տնտեսելու հոգաբարձական անողորմ որոշումը։

Եւ այդ ամենը լսելուց, իմանալուց, տեսնելուց յետոյ, այդ ամենի առիթով ճառեր արտասանելուց, քննադատելուց յետոյ վերջապէս ինչ ու ինչ վճիռներ, կարգադրութիւններ արեց մեր թեմական պատգամաւորական ժողովը։

Ձայների ստուար մեծամասնութեամբ նա ընտրեց նոր հոգաբարձուներ՝ ինչպէս վկայում են լրագիրները՝ գրեթէ այն անձերից, որոնց ձեռքով դպրոցն ընկած է վերը նկարագրված վիճակի մէջ, հաւանութիւն տուեց այն նախահաշուին, որ կազմել ու ներկայացրել էր դպրոցի հոգաբարձութիւնը, հաստատեց նաև աղքատ աշակերտների վիճակն առաւել ևս դառնացնող հոգաբարձական անողորմ տնտեսութիւնը։

Ուրիշ խօսքով, ոչ միայն չը դատապարտեց ու չը տապալեց այդպիսի գործունէութիւն ցոյց տուած հոգաբարձական մարմինը, այլ իրապէս՝ թև առաւ իր ընթացքը շարունակելու։

Ինչի՞ն վերագրել այս անհաւատալի իրողութիւնը։

Ես իմ կողմից վերագրում եմ նրան, որ, ընդհանուր առմամբ, թեմի ժողովուրդը չէր ընտրել և ուղարկել այդ պատգամաւորներին, հետևապէս և թեմի ժողովուրդը չէր որ ճառում էր, որ հաստատում էր և որ ընտրում էր այնտեղ։

Այլապէս անհնարին էր, որ բուն ժողովուրդը տեսնէր իր ապահով դպրոցը 100,000 ր. պարտքի տակ ընկած, տեսնէր այդ պարտքը ահագին չափով աճելու ընթացքի մէջ, տեսնէր իր դպրանոցը ազգային կրօնի ու լեզուի առաջադիմութիւնը տկարացած ու այդ ամենի հանդէպ տեսնէր նուազեցրած նպաստը, մնունդը իր աղքատ զաւակների, որոնց համար հէնց նուիրված են կալուածները, աւանդված են կտակները, և արմատական միջոցներ ձեռք չառնէր փրկելու իր նուիրական հաստատութիւնը կործանման տանող ձեռքերից ու ճանապարհից—դա՝ անկարելի, անհաւատալի կը լինէր։

Եւ Թիֆլիսի պատգամաւորական ժողովը, իր մեծամասնութեամբ, ժողովրդի կողմից ընտրված չը լինելով ու ժողովուրդ չը ներկայացնելով, բնաւ պատահական վարմունք, պատահական ընթացք ու դէմագիծ չէր որ ի յայտ ածեց իր նիստերի, իր վճիռների, իր ընտրութիւնների մէջ։ Ընդհակառակը շատ որոշ կերպով մեծամասնութիւնը գործել է իր ծրագրով։

Այդ ծրագիրը կայ, և այն ծածուկ չէ և այն անծանօթ չէ թէ մեզ և թէ աշխարհին։

Այն ամենը, ինչ որ հոգևոր է և ազգային, տեղ չունի այն ծրագրի մէջ, հետևապէս այն ամեն հաստատութիւններն ու հիմնարկութիւնները, որոնք կոչված են պահելու և մանաւանդ զօրացնելու հոգևորն ու ազգայինը՝ պէտք է այդ ծրագրի հետևողներն ու բաժանորդագրվողները ձեռք ձգեն խարխլելու, խախտելու «հոգևորն» ու «ազգայինը» զօրացնող ոգին դուրս մղելու համար։ Դա կարևոր քայլն է իրանց ճամբի վրայի խոչ ու խութերը մաքրելու ու իրանց ծրագրի իրագործումն ապահովելու նկատմամբ։

Բուն ժողովուրդը վախեցած, վշտացած՝ հեռացել է իր եկեղեցու ծխական ժողովներից։

«Եկեղեցի» ու «ծուխ» իրանց ծրագրից դուրս ձգողները, «եկեղեցի» ու «ծուխ» չը դաւանողները՝ գիմում-լցվում են եկեղեցու ծխական ժողովներին, ընտրում և ընտրվում են։

Նրանք գիտեն, որ այդ երկու աթոռի վրա նստելը կարող է երկար չը քաշել։ Նրանք վախում են, որ բուն ժողովուրդը կարող է գալ տէր կանգնել իր աթոռներին և իրաւունքներին, և հէնց այդ պատճառով էլ քանի ժամանակ ու միջոց ունեն՝ պէտք է շտապեն ձեռք ձգել խարխլելու, թուլացնելու, նոյն իսկ տապալելու այն մարմինները, այն հաստատութիւններն ու հիմնարկութիւնները, որոնք ազգային հոգևոր, բարոյական զգացումների կեանք ու շունչ թելադրող աղբիւրները, զօրութիւններն ու գործօններն են։

Ես միայն առնում եմ ծրագրի գոյութիւնը և այդ ծրագրի համեմատ գործողներին, բնաւ չը մտնելով այն հարցի քննադատութեան մէջ, թէ այդ ծրագիրը որքան օգտաւէտ կամ վնասակար է մեզ, թէ որքան հարազատ է մեր կացութեան պայմաններին, թէ որքան նպաստաւոր է մեր ցեղի ինքնութեան պահպանելու պահանջին։

Ես նմանապէս չեմ կամենում նոյն իսկ հաշւի առնել, թէ այդ ծրագրին բաժանորդագրվածների ճիգ ու ջանքերը, ձգտում ու նպատակները բարձր գիտնականութեան, բարձր մտածողութեան ու բարձր աշխարհահայեացքի արդիւնք ու պահանջներ են թէ՞ մոդայականութեան, հետևողութեան, դիրքի ու շահի տիրանալու…

Այդ խնդիրները ես չեմ շօշափում, այլ միայն գալիս եմ ամենքին յայտնի այդ—ի հարկէ լուսաւոր աշխարհից փոխ առած—ծրագրի նաև մեր մէջ գոյութիւն ունենալու պարագան յիշեցնելու, որպէս զի պարզվի այն ներքին շարժիչը, ներքին մղիչը, որ առաջնորդել է պատգամաւորական ժողովի մեծամասնութեանը։

Այդ ծրագրի մի բացարձակ պահանջն էր և է՝ եկեղեցին ժողովրդից բաժանելը. իսկ այդ պահանջը կեանքի մէջ իրականացնելու համար հանդէս է հանվել թեմական խորհուրդը։

Այդ ծրագրի խոշոր պահանջներից մէկն էր և է ընտանիքի, ծուխի տապալումը. իսկ այս պահանջը կեանքի մէջ իրարկելու գործօններն են՝ ազատ սէրը, ազատ դպրոցը, ազատ իրականութիւնը։

Արդ՝ երբ այդ ծրագիրը կայ, շատ պարզ է, որ այդ ծրագրին որդեգրվածները պէտք է և պարտաւոր են ամեն կերպ աշխատել ըստ այնմ ընթանալու, գործելու, վարելու։

Եւ ի պատիւ նրանց պէտք է խոստովանել, որ նրանք ըստ այնմ էլ ընթանում են, գործում են, վարում են։

Թիֆլիսի թեմական պատգամաւորական ժողովը ահա այս տեսակէտից է, որ լուրջ խորհրդածութիւնների դուռ է բաց անում իրանց համար, որոնք առօրված են իրանց ազգային ինքնութեան պահպանման ոգով, որոնք պատմութիւնից կոչված են խաւար դարերից յետոյ, նաև լուսաւոր ժամանակներում իրանց պատմական սուրբ աւանդը պահելու, պայծառացնելու։

Թիֆլիսի թեմական պատգամաւորական ժողովի մեծամասնութեան դիմագիծը, գործելակերպը, բնոյթը ոչ թէ պատահական էր, այլ նա կազմում և մարմնացնում էր մեր վերջին տարիների ծխական ժողովների հարազատ դիմագիծը, գործելակերպը, բնոյթը։

Ծխական ժողովները տեղական, նեղ շրջանակի մէջ կատարելով, չէին արժանանում թեմի ընդհանրութեան ուշադրութեանը, չէին խօսում թեմի ընդհանրութեանը, բայց այժմ այն տեղական, այն նեղ շրջանակների մէջ կատարվածները, երբ հանդէս եկան թեմի կենտրոնական քաղաքում,

---

չէ համարվում ոչ մի յանցանք և ոչ մի պարտաւորութեամբ չէ կապում տղամարդուն այդ հանգամանքը, ուստի և դա թոյլատրված մի երևոյթ է, որը անշուշտ և ոչ մի պարագայում չէ կարող համապատասխանել Աւետարանի այն խօսքերին, որով նա ոչ մի խտրութիւն չէ ուզում դնել հրէայի և հեթանոսի մէջ…

«Եւ եթէ ելանիցես ի պատերազմի վերայ թշնամեաց քոց, և մատնեսցէ զնոսա Տէր Աստուած քո ի ձեռս քո և աւարառեսցես զաւար նոցա։ Եւ տեսանիցես յաւարին կին գեղեցիկ տեսլեամբ և ցանկանայցես նմա և առցես զնա քեզ կնութեան. և տարցես զնա ի տուն քո, և գերծցես զգլուխ նորա, և արարեսցես զեղունգունս նորա, և հանցես զհանդերձ գերութեան նորա և նստցի ի տան քում և լացցէ զհայր և զմայր իւր զաւուրս ամսոյ միոյ, և ապա մտցես առ նա և բնակեսցես ընդ նմա և եղիցի քո կին։ Եւ եղիցի թէ ոչ հաճեսցիս ընդ նմա՝ արձակեսցես զնա ազատ. և վաճառելով մի վաճառեսցի ընդ արծաթոյ, և մի անարգեսցես զնա, քանզի լլկեցեր զնա»։ (Մխիթար Գօշ, «Դատաստանագիրք», յօդ. 42. Ա. մ.)

Այս տողերը իրանց մանրամասնութիւններով անշուշտ անախրոնիզմ է Մխիթարի ապրած ժամանակաշրջանի տեսակէտից, սակայն ընդհանուր միտքը լիովին իրագործելի էր նոյն XIII դարում։

Որ կինը չարիք է ու պղծութիւն, դրանում կասկած չէ մնում Աստուածաշնչի տուած գնահատութեան մէջ՝ կնոջ անձի նկատմամբ։ Ապահարզանը, իբրև մի իրաւաբանական ակտ, սեփականութիւն է միմիայն տղամարդու համար. նա միշտ կարող է արձակման թուղթ տալ իր կնոջը. նա ամեն րօպէ իրաւունք ունի ազատվելու իր կնոջից, սակայն կինը՝ ոչ։ Նա ենթակայ է տղամարդու ամեն քմահաճ պահանջներին, և արձակված կինը համարվում է արդէն պղծված, մանաւանդ երբ երկրորդ ամուսնու է գնացած։

«Եւ եթէ ոք առնուցու կին և մտանիցէ առ նա և եղիցի եթէ ոչ գտանիցէ շնորհս առաջի նորա… գրեսցէ նմա գիր ապահարզանի և տացէ ի ձեռս նորա և արձակեսցէ զնա ի տանէ իւրմէ։ Եւ թէ գնացեալ լինիցի առն այլում և ատիցէ զնա այրն վերջին, գրեսցէ նմա գիր մեկնելոյ… Ապա թէ մեռանիցի վերջին այրն նորա, որ առ զնա կնութեան, մի կարասցէ այրն առաջին, որ արձակեաց զնա, դառնալ առնուլ զնա իւր կնութեան յետ պղծելոյ նորա, զի պիղծ է այն առաջի Աստուծոյ քո»…

Այս բոլորից յետոյ կարող ենք երևակայել, թէ ինչ էր ներկայացնում կինը Հայաստանում Մխիթար Գօշի օրերում։

(Որ շարունակվի)

Սուրխաթեան

ընդարձակ ու մեծ շրջանի և մի ամփոփ պատկերի մէջ՝ պէտք է որ գրաւեն լուրջ ուշադրութիւն, պէտք է որ խօսեն ընդհանրութեանը, խօսեն մանաւանդ հայ պատմութիւնից դէտ կարգված և հայի պատմութեան առաջ պատասխանատու անձերին, մարմիններին ու վարիչներին։

Մեսրոպ ա.-ք. Մելեան

12 ՕՐ ԷՋՄԻԱԾՆՈՒՄ

IV

36 տարեկան ճեմարան

Կայ արդեօք մի անձն, մի գերդաստան, մի ազգ, որը իր կենդանութեան որևէ շրջանի, առաջադիմական կամ յետադիմական տարիների ընթացքում՝ 36 տարիները բոլորելու ժամանակամիջոցում ենթարկված չը լինի հարուածների, անկումների, բուժումների և կանգնումների։

Նապոլէօն III-ը 1852 թւականի դեկտեմբերի 2-ին, պետական հարուածով (coup d'état անելով) տապալեց ֆրանսիական հասարակապետութիւնը, բանտերը լցրեց հասարակապետականներով, ինքն իրան հրատարակեց կայսր Ֆրանսիայի։

1870 թւականին, այսինքն 18 տարի յետոյ, Նապոլէօն III-ը Բիսմարկի և Մոլտկէի շնորհիւ իր կայսերական գահից սարսափահար վայր գլորվեց ու ինքն իրան հազիւ ազատեց՝ նետվելով Անգլիայի գիրկը։ Երկրորդ ֆրանսիական հասարակապետութիւնը կործանողը խայտառակաբար տեղի տուեց երրորդ հասարակապետութեան։

Գիտնական Գաբրիէլ արքեպ. Այվազովսկին 1858թ. սեպտեմբեր ամսում բացեց վաղեմի Խալիֆեան ազգային ուսումնարանը Թէոդոսիա քաղաքում. Գէորգ կաթողիկոսը նրան փակեց 1871 թւականին, այսինքն 13 տարի յետոյ։

Բիլրօտ աշխարհահռչակ՝ Վիեննայի համալսարանի՝ վիրահատ-անդամահատը (այժմ վախճանված) մի անասնաբոյժի բժշկելու համար՝ որոշում է նրա լեարդի մէջ անդամահատութիւն կատարել՝ համոզված լինելով որ հիւանդը ռակից տառապում է։ Որքա՞ն է սարսափում աշխարհահռչակ խիրուրգը, երբ գտնում է հիւանդի լեարդը իսպառ առողջ, և դառնալով իրան շրջապատող բժիշկներին ու ուսանողներին ասում է. «Ոչ ոք թող իրան ուսեալ չը համարի. խոշոր սխալներից զերծ մնալը անհնարին է. տեսէք իմ մեծ սխալը»։

Էջմիածնի 36 տարեկան ճեմարանը ունեցել է իր գործունէութեան ժամանակ թէ սխալներ և թէ ուղիղ գործեր. և ուրիշ կերպ չէր կարող լինել, քանի որ հայերից շատ աւելի զարգացած և բարեկիրթ ազգերը իրանց ազգային գործունէութիւնների մէջ մեծամեծ սխալներից զերծ չեն։ Այո, մեր ազգային հիմնարկութիւնները դեռ շատ ժամանակ իրանց ընթացքների մէջ կաղալու են, քանի որ ամբողջ հայ ազգի բարոյական, մտաւորական զարգացման աստիճանները՝ համեմատելով ուրիշ ազգերի հետ՝ շատ ստոր են։ Չը վիրաւորվենք, եթէ ասեմ, թէ մենք հայերս նման ենք այն երեխային, որ դեռ նոր ոտքի է կանգնած, ուստի և քայլելու ժամանակ շուտ-շուտ վայր է ընկնում ամբողջ կազմուածքի թուլութեան պատճառով։

Ընթերցող, եթէ հայ ազգը ձեզ լիազօրութիւն տար մի քանի ժամանակ բոլոր մեր ազգային ուսումնարանները կառավարելու, ասացէք, խնդրեմ, ի՞նչ կանէիք։

— Բոլոր ուսումնարանների ուսուցչական խմբերը կարգի կը բերէի՝ տեղ-տեղ նոր խմբեր կը կազմէի, տեղ-տեղ էլ խմբերի պակասորդը կը լրացնէի,—կասէք։

Անգլիական մեծ ազգը և նրա կառավարութիւնը երբ պէտք ունի մէկին որևէ պաշտօնի հրաւիրելու, նա, անշուշտ, նախ և առաջ ճշգրութեամբ որոշում է թէ՝ արդեօք պաշտօնի հրաւիրվելիք անձը կարո՞ղ է իբրև մասնագէտ անձն վարել իր նոր պաշտօնը։ Եւ երբ ապացուցված է նրա ընդունակութիւնն ու բարեխղճութիւնը առաջարկվելիք պաշտօնի մէջ, այն ժամանակ միայն նոր կամ հին պաշտօններին յանձնում են նոր պաշտօնը։ Ուր որ մասնագէտների թիւը լեգէոններ են, այնտեղ նրանց ընտրութիւնները լինում են ըստ անգլիականի։

Չէ՞ որ մեզանում հասարակական հիմնարկութիւնների և մասնաւոր ու անձնական պաշտօնների համար մասնագէտների թիւը կարելի է կազմել մեր ունեցած մատներից։

Ուստի, ընթերցող, ճշմարիտ է, որ դու, ինչպէս վերևում ասացիր, կարող ես մեր բոլոր ուսումնարանների համար նոր-նոր ուսուցչական խմբեր կազմել, եղածներից քաւականին նորոգել՝ հրաւիրելով ո՛չ թէ ըստ անգլիականի (à l'anlaise), այլ ըստ հայկականի, ինչպէս այժմ է, շատ տեղ արդարացնելով Կրիլովի առակը, որ ասում է. «Бѣда коль пироги начнетъ печи сапожникъ, а сапоги точать пирожникъ»։

Եւ միթէ այս առակը մէջ բերելով՝ որը վերաբերում է ամենքիս—ստոր զարգացման աստիճանի վրա գտնվող ազգերին—պէտք է վիրաւորվել։ Երբէք ոչ։ Այո, վիրաւորական կը լինէր անգլիացու, ամերիկացու և ուրիշ սրանց նման ազգերի համար։

Ես իմ անձիս համար այդ առակը շատ յարմար եմ համարում, որովհետև բոլորովին անարժան եմ համարում ինձ՝ քահանայական բարձր կոչման մէջ այժմս գտնվելով։

Քահանայ կոչվելու արժանի է նա, ով տաղանդաւոր ճեմեւող է Քրիստոսին։

Յարգելի լսարանցիներ, խօսքս ձեզ եմ դարձնում։

Էջմիածնում եղած ժամանակս ձեզանից երկու հոգի՝ ինձ մօտ գալով յայտնել էին ձեր դասադուլի պատճառների մասին։

Ահա նրանք։

ա) Չը դասախօսել «Եկեղեցական հնախօսութիւն»։

բ) Հրաւիրել գերմաներէն լեզուի համար նոր դասատու։

գ) Հրաւիրել այս-ինչ ուսուցչի տեղ մի ուրիշ, աւելի հմուտ ուսուցիչ։

Երկար տարիներ Գերմանիայում աշխատած և ճեմարանում 20 տարիներ անընդհատ գերմաներէն լեզուն դասաւանդողին չէք հաւանում և պահանջում էք աւելի հմուտին, չը մտածելով թէ արդեօք աւելի հմուտին կարելի՞ է այժմ գտնել։ Երևում է, որ դուք կարծում էք, թէ մենք հայերս անգլիացի ենք, հազարներով ամեն տեսակ մասնագէտներ ունենք։

Անհրաժեշտ է, որ մենք ունենանք ազգային ուսումնարանների համար մասնագէտ ուսուցիչներ, իսկ եկեղեցիների համար մասնագէտ քահանաներ։ Նախ կենդանի ուսումնարաններ ու կենդանի եկեղեցիներ, ապա բարեկեն փառաւոր ուսումնարաններ ու փառաւոր բարեկեն եկեղեցիներ։

Ցանկալի էր, որ հայ հարուստները, գիտակցելով օրվայ պահանջը, աջակցէին հասարակութեանը փութով իրագործելու այն, որ միայն կարող է առաջացնել մեր յետ մնացած ազգի բարոյական և մտաւորական զարգացումը։

Սրապիոն ք. Սամուէլեան

ՄԵՐ ԲԱՐԲԵՐԻՑ

Նուխու հայ ծխականների բողոքը «Մշակի» № 220-ում սրտի կսկիծով կարդացինք։ Դեռ մենք իրաւունք ենք համարում դատափետել հայ ժողովրդին, գանգատվել, որ նա իր հասարակական գործերով ոչ հետաքրքրվում և ոչ զբաղվում է։ Նուխում տեղի ունեցած դէպքը բացում է մեր առջև իրերի դրութեան բուն սկզբնապատճառը։ Միայն հայ ժողովրդին անտարբերութեան մէջ մեղադրել ու դատափետել նրան՝ նշանակում է ճշմարտութիւնը թաքցնել. ժողովրդին գերեզմանային անտարբերութեան մէջ ձգողներին մի այլ տեղ պէտք փնտռել։

Նուխում ծխականները ժողով են գումարում հոգաբարձութեան մի քանի անկանոն արարքների համար հարցապնդումներ անելու. տեղական յաջորդ Եղիշէ վարդապետը, անցած հոգաբարձութեան կողմը, կամենում է փակել հասարակութեան բերանը։

Վարդապետի այս արարքը, եթէ ճիշդ է այն, միանգամայն ապօրինի է և Էջմիածինը պէտք է շտապէ օր առաջ վերականգնել հայ ժողովրդի անխղճօրէն ոտնակոխ արված իրաւունքը։

Ամեն մի ժողով երբ ընտրում է իր միջից որևէ մարմին որոշ ֆունկցիաներով ու հենց առաջին նուագում նկատում է, որ այդ մարմինն իր ընդգծած ուղուց դուրս է գալիս, իրաւատէր է հարցապնդումներով հաշիւ պահանջել նրանից։ Մեր ծխական կեանքում այսպէս կոչված հակիրճ ու օրէնսդիր մարմինը ծխական ժողովն է. երեցփոխ, հոգաբարձու և այլն նրա բազմաթիւ ֆունկցիաներից որևէ մէկի կատարողն են ու նրա ներկայացուցիչն այդ մասում։ Հոգաբարձութիւնը դպրոցական կեանքի ղեկավարն է, սակայն ծխական ժողովի ընդգծած սահմաններում։ Համայնքը, որպէս բարձր կօնտրօլ և իշխանաւոր, միշտ իրաւունք ունի հաշիւ պահանջել հոգաբարձութիւնից, մինչև իսկ այն դէպքում, երբ նա ոչ մի ապօրինութիւն չէ թոյլ տուել. ուր մնաց այն դիպուածում, երբ իրական փաստեր կան, որ հոգաբարձութիւնը շեղվել է իր իրաւունքի սահմաններից։ Այս՝ ժողովրդի անկապտելի իրաւունքն է և իրականանում է հարցապնդման միջոցով։ Հոգևոր բարձր իշխանութեան ներկայացուցիչը միայն հսկում է, որ ծուխն իշխանութեան ընդգծած օրէնքներից ու կանոններից դուրս չը գայ, որ համայնքի իւրաքանչիւր քայլն օրինական հողի վրա տեղի ունենայ։

Արդ՝ Նուխու ծխական ժողովը հարցապնդումով (запросъ) կամենում է փարատել ժողովրդի մէջ տարածված շշուկները, կամենում է տեղեկանալ, թէ հոգաբարձութիւնը գործո՞ւմ է արդեօք թէ մեռելութեան է դատապարտել իրան։ Հարցապնդման իրաւունքի տէր է մինչև իսկ մեր Պետական Դուման, չը նայելով որ Ռուսաստանում չը կայ ո՛չ ընտրովի և ո՛չ պատասխանատու մինիստրութիւն. էլ չեմ խօսում այն պետութիւնների մասին, որտեղ մինիստրութիւնը պարլամենտի մեծամասնութիւնից է ընտրվում և պատասխանատու է։ Մեր ծխական համայնքները վերջին կարգին են պատկանում և աւելի լայն իրաւունքների տէր են։ Չը գիտենք ի՞նչ հիման վրա բարձր հոգևոր իշխանութեան ներկայացուցիչ հ. Եղիշէ վարդապետը, փոխանակ գոհ լինելու որ ժողովուրդն իր հասարակական գործերն երեսն ի վայր չէ ձգում, այլ հետաքրքրվում է նրանցով, ընդհակառակը բռնաբարում է նրա իրաւունքները և զրկում նրան իր նուիրական իրաւունքներից օգտվել։

Ժամանակ չէ՞ արդեօք, որ նա, որի վրա դրված է սուրբ պարտականութիւն՝ հսկել օրէնքի անշեղ գործադրութեան վրա՝ ինքն ամենից առաջ իրան օրէնքի սահմաններում պահէ։

Թէ՞ օրէնքն իշխանաւորների համար է...

Ա-Զէն

Մոսկվա, 12 հոկտեմբերի

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Քութայիս, 20 հոկտեմբերի

Քութայիսի ամբողջ նահանգն այս տարվայ պէս բարեբեր տարի չէ տեսել. առատ է հացը, առատ՝ գինին, առատ են պտղեղէնը և կեանքի միւս պիտոյքները։

Այստեղ տօնավաճառ է լինում սովորաբար ուրբաթ և կիրակի օրերը։ Այդ օրերը շրջակայ գիւղերից նպարեղէններ են բերում քաղաք։ Անցեալ ուրբաթ ամբողջ շուկան և նրա մօտ ու հեռու գտնվող փողոցները, բառիս բուն նշանակութեամբ, ամբողջովին բռնված էին խաղողի սայլերով։ Պատմում են, թէ 2,600 սայլ խաղող է մտել քաղաք այդ օրը և էժանութեան պատճառով սպառվել է նոյն օրը։ Մարդիկ ջրի տեղ մաճառ են խմում։ Թէ հարուստ, թէ աղքատ՝ ամենքն էլ տներում գինու ամբողջ տարվայ պաշար են պատրաստում։

Սիմինդրը, որ այստեղ գործ է ածվում իբրև հաց և կեանքի ամենաանհրաժեշտ առարկան է ներկայանում, նոյնպէս առատ է շատ։ Վերջերս վատ տեսակ սիմինդրը ծախվում էր պուդը 80—90 կօպ., այժմ ծախվում է 40 կօպ. ամենալաւ տեսակը։

Անցեալներում գիւղացիք քաղաքից էին կանաչի առնում իրանց տան համար, այժմ սայլերով են բերում քաղաք ընտիր տեսակի կանաչեղէն և ծախում են գրեթէ ձրի։

Լաւ է և բամբակի բերքը։ Մեծ առատութիւն է սպասվում և մեղրի, որը դեռ շուկայ չէ մտել։

Ամբողջ նահանգի ազգաբնակութիւնը ուտելեղէնի կողմից կատարելապէս ապահոված է արդէն։

Ս. Նազարեան

Քարվանսարա, 20 հոկտեմբերի

Ամսիս 15-ին սկսվեց գիւղումս զինուորակոչը և վերջացաւ 18-ին. գաւառիս 25 գիւղերից կոչված էին վիճակահանութեան 330 հոգի, որոնցից իսկական զինուոր վերցրին 128 հոգու։ Այդ քանի օրը գիւղումս ասեղ ձգելու տեղ չը կար և բոլոր օրերը զուռնայով քէֆեր էին անում զինուորացուները։ Կարգը շատ օրինակելի էր պահվում, շնորհիւ տեղական պրիստաւ իշ. Բէկթաբէկեանի։ Զինուորական ատեանի անդամներն էին. նախագահ՝ գաւառապետ Րէուտ, հաշտարար միջնորդ՝ Ծավճավաձէ, երկու բժիշկ, մի օֆիցեր և գաւառի կողմից մի ներկայացուցիչ՝ Ս. Էգիլեան։ Զինուորաժողովը լինում էր տեղիս դպրոցի շէնութեան մէջ։

Գօմիսան՝ գործը աւարտելուց յետոյ՝ հրաւիրեց զինուորներին երդվելու, որից յետոյ Մ. ք. Էգիլեանը հակիրճ խօսքերով յորդորեց նրանց ազնւութեամբ կատարել իրանց նոր պարտքը։ Ապա նորակոչները ցրվեցին իրանց տները՝ նոյեմբերի 15-ին ներկայանալու Գանձակ, որտեղից իւրաքանչիւր զինուոր կը գնայ իր համար նշանակված բանակը։

Զինուոր

—

Կարս, 20 հոկտեմբերի

«Մշակի» անցեալ համարում հաղորդեցինք, որ մի անծանօթ երիտասարդ կեղծ չէկով տեղիս մանր վարկի բանկից տարաւ 1,500 ռ.։ Ես ասել էի, որ գուցէ գողը տանից է, որ եղը երդիկից հանել են։ Այժմ հարցը պարզվեց, անծանօթը ծանօթ դարձաւ. գողերը տանից դուրս եկան և բոլորը բանտարկվեցին։ Բանկի հաշւապահները դաշնակցութիւն կազմելով մի ալէքսանդրօպոլցու հետ՝ ամենայն աչողութեամբ դուրս տարան 1,500 ռուբլի, անաչողութեան հանդիպելով բանտարկվեցին՝ զրկվելով ապագայ երազած ուրախութիւնից։

Սարգիս Տէր-Մելքիսեդեկեան

—

Նիժ, 14 հոկտեմբերի

Այս գիշեր գաղտնի կերպով Նիժ են գալիս մեր գիւղացի Բալաբէգ Գեօդագալեանի և Անտոն Ղուկասեանի ուղեկցութեամբ 6 հոգի և իջնում Բալաբէգի տանը։ Բալաբէգի մայրը, կասկածելով դրանց վրա, յայտնում է տանուտէրի օգնականին, որը իր հերթին յայտնում է տանուտէր Խաչի Անտօնեանցին։ Տունը իսկոյն շրջապատվում է և սկսվում խուզարկութիւնը, որի ժամանակ գտնվում են ատրճանակներ առանց թոյլատրութեան։ Ութ հոգին էլ ձերբակալվում են։

Միւս առաւօտ երբ քննութիւնը շարունակվում է և կրկին խուզարկում են, ձերբակալվածների մօտ գտնվում են ռումբեր մէկը լիքը և մէկը դատարկ։

Ձերբակալվածներից մէկը, Բալաբէգը, խոստովանում է, որ իրանք եկել են Բաքուից՝ յատկապէս տեղական պօստային բաժանմունքը կողոպտելու։ Ձերբակալվածները ուղարկվում են Նուխու բանտը։ Նոյն օրը գալիս է պրիստաւը և քննութիւնը շարունակում։

Ասում են, որ սա երրորդ անգամն է, ինչ Բաքուից գալիս են այստեղ նոյնանման դիտաւորութեամբ և միշտ էլ ձերբակալվում։

Շաթիր

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

—

Պետերբուրգ, 25 հոկտեմբերի

Նախագահում է իշխ. Վոլկոնսկին։

Հաստատվում են նոր անդամներ՝ Շումախէրի, Բուժինկէվիչի և Շիդլովսկիի ընտրութիւնները։

Շարունակվում է տարրական դպրոցների օրինագծի քննութիւնը։

Կուսպէնսկին մատնանշում է ամենից առաջ ուսուցիչների կրթական մակերևոյթը բարձրացնելու և դպրոցից քաղաքականութիւնը վանելու անհրաժեշտութեան վրա, ապա անհրաժեշտ է գտնում մինիստրութեան ուշադրութիւնը դարձնել այն գրականութեան վրա, որով թունաւորում են ուսուցիչներին, և օրինակի համար կարդում է Բեսարաբիայում հրատարակվող «Народный Учитель» թերթի յօդուածները՝ ռուս կառավարութեան խիստ քաղաքականութեան և իշխանութիւնների կոպիտ կամայականութեան մասին, յետոյ ընդգծում է գաւառական պարագլուխների դերը տարրական կրթութեան գործում, յենվելով 1873 թւին տրված Բարձրագոյն հրովարտակի վրա, որով ազնուականութիւնը իրաւունք է ստանում հսկել ժողովրդական դպրոցի վրա։ Ընդունելով որ եկեղեցական դպրոցը զուրկ չէ դեֆեկտներից, Կուսպէնսկին կարծում է, որ այդ դեֆեկտները պէտք է վերացնել, սակայն չէ կարելի ոչնչացնել դպրոցը, անջատել նրան եկեղեցուց, որովհետև սա պակաս օգտակար չէ։ Չը պէտք է մոռանալ, որ երբ ազատագրական շարժման տարիներում պատասխանատուութեան ենթարկվեցին 23,0000 ժողովրդական ուսուցիչներ, եկեղեցական դպրոցներից պատասխանատուութեան ենթարկվեցին միայն 150 հոգի (ծափեր աջից և նացիօնալիստների մէջ)։

Խասմամէդովը, մատնանշելով որ նախագիծը սահմանափակում է մայրենի լեզուով դասաւանդվելը օտարազգիների դպրոցներում, գտնում է, որ նախագծվող դպրոցական բարենորոգումը մուսուլմաններին ոչինչ նոր բան չի տայ, օրինականացնելով բոլոր արդէն գոյութիւն ունեցող, մահմեդականների դժգոհութիւնը յառուցող կանոնները։ Բարենորոգումը տրամագծօրէն հակառակ է ոչ միայն նրանց հոգևոր պահանջները, այլ և բոլորովին անտես է անում ժողովրդական դպրոցի իսկական նպատակները։ Երրորդ Դուման պէտք է նախագիծը ընդունելի դարձնէ ռուսական պետութեան բոլոր ազգութիւնների համար։ Մահմեդական դպրոցը ռուսացնելու և նրա մէջ մայրենի լեզուի սէրը սպանելու ձգտումները սկզբից և եթ անաջողութեան են մատնված։

Կլիւժեվը երկար ճառով խօսում է բոլոր տարրական դպրոցները լուսաւորութեան մինիստրութեան մէջ միացնելու անհրաժեշտութեան օգտին և ընդարձակ բազմաթիւ ցիտատներով ապացուցանում է, թէ անհնարին է այդ մեծ սրբազան գործում բաժանվել երկու թշնամական բանակների։ Դիմելով եկեղեցա-ծխական դպրոցների աւտօնոմիայի կողմնակիցներին, հռետորը իր փորձով, իբրև ժողովրդական դպրոցների տեսուչ, ապացուցանում է, որ շինական քահանաները կրօնի աւանդման մէջ ծոյլ են և անփոյթ։ Հռետորը կարդում է գիւղացիների բազմաթիւ բողոքները, թէ քահանաները, ստանալով 75 ռուբլի կրօն աւանդելու համար, ընդամենը տարին 6 կամ 7 անգամ են լինում դպրոցում (բացագանչութիւններ կենտրօնում և ձախից՝ «ճիշդ» է, «ճիշդ» է, շարժում աջակողմեանների մէջ, ծափեր օպպօզիցիայում)։

Նախագահի տեղը գրաւում է Շիդլովսկին։

Ալէքսէեվը մի ժամ ճառելով, որ յաճախակի ընդհատվում է նացիօնալիստների և աջակողմեանների ծափահարութեամբ, պարզում է նացիօնալիստների տեսակէտը այլազգիների հարցի նկատմամբ։ Հռետորի ասելով նացիօնալիստները այդ հարցը տարրական դպրոցում համարում են պետական մեծ նշանակութիւն ունեցող մի հարց, որովհետև դրանով նախորոշվում է, թէ պէ՞տք է արդեօք Ռուսաստանը միայ մեծ ու անբաժան թէ՞ պէտք է ընթանայ աւտօնոմիայի, ֆեդէրացիայի և ունիայի ճանապարհով։ Ալէքսէեվը բողոքում է Դումայի այլազգի ֆրակցիաների ներկայացուցիչների խորհուրդների դէմ, որոնք ռուս նացիօնալիստներին համարում են ռուսացնողներ։ Նացիօնալիստները պետական նացիօնալիզմի կրողներ են և ոչ ռազմական նացիօնալիզմի, չեն ձեռնամխում Ռուսաստանի 109 ժողովուրդների ո՛չ կենցաղական, կրօնական ու ազգային առանձնայատկութիւններին, ո՛չ կուլտուրային, սակայն նացիօնալիստները հետամուտ են պատմական անհրաժեշտութեամբ միացնել ծայրերկիրները հիմնական բնի հետ, շաղկապող ցեմենտ պէտք է լինի պետական ռուս լեզուն (ձայներ նացիօնալիստների և աջակողմեանների մէջ՝ «բրաւօ»)։ Նացիօնալիստները ասում են Ռուսաստանի բոլոր ժողովուրդներին. թող նրանք սկսեն ուսուցումը մայրենի լեզուով առաջին երկու տարին, յետոյ անցնում են ռուսերէնին, սրբութեամբ պահելով իրանց մայրենի լեզուն։ Ալէքսէեվը պարզում է այլազգիների իրական վերաբերմունքը դէպի պետական լեզուն տեղերում, յենվելով Եպլօնովսկիի խօսքերի վրա, որ ռուս լեզուն անուանում է կազեօննի լեզու, և Սորաշեվիչի վրա, որի ասելով ռուս լեզուի միայն հնչիւնը նրա մէջ յարուցում է ատելութիւն և արհամարհանք։ Այնուհետև Ալէքսէեվը բողոքում է Եաբլօնսկիի, Գարուսեվիչի, Մակսուդովի, Ենիկէեվի և Խասմամէդովի յարձակումների դէմ։ Յենվելով ժողովրդական կրթութեան հարցի առիթով եղած 21 հատոր զեկուցումների վրա, որոնք ներկայացված են անգլիական պարլամենտին, հռետորը մատնանշում է, որ ռուսական սիստեմը բարձր է նոյն իսկ ֆրանսիականից, մինչդեռ այնտեղ, ուր դրութեան տէրերը հանդիսանում են լեհերը, ժողովրդական կրթութեան գործի դրութիւնը ներկայանում է չափազանց ցաւալի։ Յենվելով պրօֆեսօրներ Կապուստինի և Ֆիլէվիչի ասածների վրա, որոնք կանոնաւոր կերպով են հասկանում ծայրերկրում ռուսաց դպրոցի նշանակութիւնը, հռետորը յորդորում է հոկտեմբերեան բարեկամներին հրաժարվել դպրոցը ազգայնացնելու պաշտպանութիւնից և չը զոհել ռուսական պետականութիւնը։ Ալէքսէեվը հաւատում է, որ ռուսական հզօր արծիւը, որ մի թևով ծածկում է Հիւսիսային Ովկիանոսի ափերը և միւսով Սև-ծովի ալիքները, երկաթեայ կտուցով, պողպատեայ ճանկերով և հզօր կրծքով կը պաշտպանէ Ռուսաստանում ապրող բոլոր 109 օտար ազգութիւններին և կը կոչէ միահամուռ խաղաղ, կուլտուրական աշխատանքի (երկար ծափեր աջից և նացիօնալիստների միջից)։

Տեղը նստելու ժամանակ հռետորին օվացիա են անում։

Բէլօուսովը երկար ճառով ապացուցանում է, որ նրա կարծիքով մեծամասնութեան բոլոր ջանքերի մէջ լուսաւորութիւն տարածելու գործում չը կայ իսկապէս կրօն այս բառի իսկական մտքով, այլ կայ միայն վարչութեան ձգտում. սակայն երիտասարդ Ռուսաստանը, որ հաւատում է իրան, իր ոյժին և ապագային, կարող կը լինի պահել դպրոցը իր կողմը։ Ցեղափոխական մտքերը, չը նայած բոլոր հալածանքներին, կանեն իրանցը (ծափեր ծայրայեղ ձախում)։

Սաղաթելեանը մատնանշում է, որ ներշընչված է նոյն քաղաքականութեամբ, ինչպիսին միշտ գործադրվում է ծայրերկիրների վերաբերութեամբ, այսինքն պետութեան դէնացիօնալիզացիայի երկիւղով, մինչդեռ այդ վտանգը ամենից քիչ է սպառնում ռուս պետութեան, ուր այն ազգը, որ ստեղծել է նրան, երբեք անգամ թւով աւելի է միւս բոլոր ազգութիւններից։ Օրինագիծը ստեղծում է անհնարին մի կացութիւն, պահանջելով որպէսզի երեխան միաժամանակ իւրացնէ և լեզուն, և առարկան։ Եթէ օրինագծից դուրս հանենք մի քանի մեծահնչիւն ֆրազները, այն ժամանակ նրա տեղը ոչ թէ Դումայում կը լինի, այլ մօսկովեան «պրիկազի» արխիւներում (ծափեր ձախից)։

Մարկով 2-րդը ընդգծում է, որ ժողովրդական կրթութեան մասնաժողովը օրինագծի մշակութեամբ զբաղվել է երեք տարի և չը տուեց այն, ինչ որ անհրաժեշտ է ժողովրդական կրթութեան համար, այսինքն՝ փող։ Եթէ Դուման ընդունէ օրինագիծը, որից մասսօնական վարդապետութեան հոտ է փչում, այն դէպքում ռուսական պետութիւնը կը դրվի յեղափոխութեան իշխանութեան տակ։ Կեանքում այդ նախագծի գործադրութիւնը առաջ կը բերէ երկրորդ յեղափոխութիւն, երբ կը սկսեն վառվել հոկտեմբերեանների դաստակերտները (բուռն ծափեր աջից և նացիօնալիստների մէջ)։

(Հ. Գ.)

(Կը շարունակվի)

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

◆ Թագաւոր Կայսրը, համաձայն ֆինանսների մինիստրի ամենահպատակ զեկուցման, բարեհաճեց հրամայել թոյլ տալ բաց թողնել պետական գանձարանից 5,000 ռուբլի կովկասեան թանգարանի և Թիֆլիսի հասարակական գրադարանի նոր շինութեան համար տեխնիքական նախահաշիւ ու պլաններ կազմելու։

◆ Կովկասեան գլխաւոր իշխանութիւնը թոյլ տուեց Խարկովի հայ-լուսաւորչական աղօթատան հոգաբարձական խորհրդի նախագահ Սրապիոն քահ. Սամուէլեանին հանգանակութիւն անել Թիֆլիսի, Երևանի, Քութայիսի և Գանձակի նահանգների և Կարսի ու Բաթումի շրջանների սահմաններում, մի տարի ժամանակով—ոչ աւել, քան 13,500 ռուբլի՝ յօգուտ Խարկովի հայոց աղօթատան, այն պայմանով, որպէսզի ժողովելիք գումարը պահվի Փոխարքայի դիւանատան մէջ։ («Է.»)

◆ Թիֆլիսի Հայ Գիւղատնտեսական և Տնայնագործական Ընկերութեան վաղվայ նիստում կը զեկուցվի Ընկերութեան առաջիկայ նիստերի ծրագիրը։ Բացի ընթացիկ բազմաթիւ գործերից, որոնք դրվել են մեծ քանակութեամբ, Ընկերութեան մէջ ստացվել են զեկուցումներ զանազան գիւղատնտեսական խնդիրների մասին։ Ընկերութիւնը ներկայումս հրատարակում է երկու գիւղատնտեսական գիրք ժողովրդական ընթերցանութեան համար

◆ Մեզ հա որդում են, որ այս տարի Մուղանի անապատում արված բամբակի ցանքսերը տուել են առատ բերք և բամբակն էլ ստացվել է բարձր յատկութեան։

◆ Դաշտային մկների բազմանալը մեր երկրում մեծ մտատանջութեան մէջ է գցել գիւղացիներին։ Աշնանացանը մի քանի տե-

ղերում չէ կատարվում, որովհետև գիւղացիները հաւատացած են, որ սերմացուն կը ծառայէ միայն իբրև կերակուր մկների համար։ Այդ պատճառով մի քանի շրջաններում մտադիր են առաջիկայ գործում ցանքսեր անել այն դաշտերում, որոնք չեն ցանվել աշնանը։

Կիրակի օր, Վանքի մայր եկեղեցում, պատարագից յետոյ, Գաղատիայի առաջնորդ Բարգէն եպիսկոպոսը մի քարոզ խօսեց, բնաբան ունենալով խաչը որպէս գաղափար։ Քարոզը զգացված էր և լաւ տպաւորութիւն թողեց ժողովրդի վրա։ Երևում է, որ սրբազանը հռետորական ձիրք ունի։

Մի խումբ ինտելիգենտ մարդկանց մէջ միտք է յղացել կազմակերպել մի շրջան, որ զբաղվի Թիւրքաց Հայաստանի մէջ դպրոցներ բանալու հարցով։

Երէկվայ համարում հաղորդել էինք, համաձայն ոստիկանական տեղեկութիւններ, որ Թիֆլիսում տեղի է ունեցել խոլերայի 2 դէպք։ Ինչպէս յայտնում է բժշկական-սանիտարական տեսուչ բժ. Ստեփանեանը, յիշեալ 2 դէպքը խոլերային ոչ մի նշաններ չէ ունեցել։

Կովկասեան գլխաւոր իշխանութիւնը թոյլ տուեց խաղալու Կովկասի բեմերի վրա վրացերէն «Վարքի Թւանշանը» 4 գործ. պիէսը։

Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը դումային է ներկայացնելու մի նախագիծ հացթուխներին վերաբերեալ պարտադիր կանոնների մասին, որոնց համաձայն բացվելու ու փակվելու են հացատները։

Քաղաքային վարչութիւնը դարձեալ միջնորդել է երկրագործութեան վարչութեան առաջ, որպէսզի Մուշտայիդ այգին տրվի կապալով քաղաքին։

Երկրագործութեան ու հողային բարեկարգութեան գլխաւոր կառավարչի կովկասեան լիազորի օգնական Զօլօտարեվը խնդրագրի համաձայն արձակվեց պաշտօնից ընդմիշտ։

Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Ալ. Խատիսեանը նահանգապետին ներկայացրեց քաղաքային ինքնավարութեան միջնորդութիւնը՝ Աւճալեան փողոցը հանգուցեալ իշխան Չէրքէզովի անունով վերակոչելու մասին։

Մեզ հաղորդում են, որ Հալաբարի ս. Կարապետ եկեղեցու ծուխ Սմբատ Բաբայեանն իր ծխական երկսեռ դպրոցի 4-դ բաժանման չքաւոր աշակերտուհի Լուսինեան Սաթենիկի տարեկան 10 ր. թոշակը յօժարութեամբ վճարեց։ Ցանկալի է պարոնի օրինակին հետևէին միւս ծխականները՝ պահպանելով դպրոցի գոյութիւնը։

Թիֆլիսի թռչնապահութեան ցուցահանդէսը, որ փակվեց կիրակի երեկոյեան, այցելեցին ընդամենը մօտ 10,000 մարդ։

Մուղանի դաշտի կենտրոնում երևացել է մեծ քանակութեամբ մորեխ։

Բագուից վերադարձաւ օդաչու Ուտօչկինը, որ այստեղ կը սկսէ դարձեալ թռիչքներ կատարել։ Առաջին թռիչքը նշանակված է հոկտեմբերի 30-ին։ Միւս կողմից նոյն օրը կը թռչէ օդագնաց Բէբուտովը։

Բալախանում հոկտեմբերի 21-ին, Փիթոյեանի և ընկ. նաւթահորում սկսեց ֆօնտան խփել, որ օրական տալիս է 10,000 պուդից աւելի նաւթ։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

Հոկտեմբերի 17-ին Մոսկվայում տեղի ունէր Մոսկվայի Գրագիտութեան Ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովը։ Ժողովի նախագահ ընտրվեց իշխ. Դ. Կուգուշևը։ Իշխ. Պաւ. Դոլգորուկով մի քանի խօսք նուիրեց Ս. Մուրոմցեվի յիշատակին, և ժողովը պատւեց նրա յիշատակը ոտի կանգնելով։ Ապա ժողովը յանձնարարեց վարչութեանը շնորհաւորական հեռագիր ուղարկել Պ. Բոբորիկինին նրա գրական գործունէութեան 50-ամեակի առիթով և մասնակցել նոյեմբերի 13-ին բժշկական և կրթական ընկերութիւնների հանդիսաւոր նիստերին Պիրոգովի ծննդեան 100-ամեակի առիթով։

Ապա ժողովը լսեց Պ. Ն. Սակուլինի հետաքրքրական զեկուցումը «ռուսաց ուղղագրութիւնը մաքրելու անհրաժեշտութեան մասին»։

Պատմելով այդ հարցի պատմութիւնը, դասախօսը կանգ առաւ գիտութիւնների ակադեմիայում ուղղագրական յանձնաժողովի մշակած նախագծի վրա։ Ուղղագրութեան բարենորոգութեան հիմքում դրված է ստուգաբանական սկզբունքի պահպանումը։ Բարենորոգութիւնը աշխատում է ուղղագրութիւնը համապատասխան դարձնել ժամանակակից գրական լեզուին։ Դասախօսը մատնացոյց արեց ապա բարենորոգման հակառակորդների առարկութիւնների վրա, ապացուցանելով նրանց պատճառաբանութիւնների անհիմն լինելը, և նոյնպէս այն, որ րէֆօրմի իրագործումը կատարելապէս ժամանակակից է։ Պ. Սակուլինի դասախօսութիւնը ծածկվեց միահամուռ ծափահարութիւններով։ Զեկուցման առիթով վիճաբանութիւններին մասնակցեցին պրօֆեսոր Ր. Ֆ. Բրանդտ, Ա. Ա. Գուբարեով, Ն. Ի. Խմելէվ և այլք, որոնք ընդհանրապէս համակրութիւն էին յայտնում նախագծվող րէֆօրմին։

Վիճաբանութիւնների վերջում ժողովը միաձայն ընդունեց հետևեալ որոշումը. «Մոսկվայի Գրագիտական Ընկերութիւնը, լսելով և քննելով Պ. Ն. Սակուլինի զեկուցումը ռուսաց ուղղագրութիւնը պարզելու անհրաժեշտութեան մասին, ընդունեց. 1) որ ռուսաց ուղղագրութիւնը պարզ դարձնելու հարցը չափազանց մեծ նշանակութիւն ունի ժողովրդական լուսաւորութեան գործը աջող զարգացնելու համար և 2) որ այդ հարցի լուծումը այժմ մանաւանդ շտապողական է, քանի որ առաջին հերթի վրա է դրված ընդհանուր ուսումն մտցնելու հարցը»։ («Р. В.»)

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Գոհ տրամադրութեամբ հեռացաւ հասարակութիւնը հայկական ներկայացումից, որ տրվեց հոկտեմբերի 15-ին Թիֆլիսի Արտիստական թատրոնում։

Դերասանական խումբը բարեխիղճ էր վերաբերվել իր գործին և ներկայացումը կրում էր հոգածութեան կնիք իր վրա։

Ներկայացվեցին երկու պիէս՝ «Գող» երեք արարուածով, հեղինակութիւն Բերնշտէյնի, թարգմ. Խանզատի, և «Զոքանչի գալուստը» վօդէվիլ մէկ արարուածով, թարգմ. Արաքսեանի։

«Գող» պիէսը կրում է մի դիպուածի վերարտադրութեան տպաւորութիւն։ Այդ դիպուածը պատմված և պատկերացված է մանրամասնօրէն։ Յօրինված են հետաքրքրող հանգոյցներ և տպաւորիչ տեսարաններ, որոնք զբաղեցնում են նայողին։ Հանդէս են բերված բնաւորութիւններ և զգացմունքների բռնկումներ, բայց լուրջ չեն հոգեբանական վերլուծումները և խոր չեն դրամատիկան խմորումները։

«Գողի» բովանդակութիւնը բաղադրեալ չէ։ Լագարդ ամուսինները ապրում են Վուազին ամուսինների հետ մի տան մէջ և յաճախ միասին են անցկացնում իրանց ժամանակը։ Լագարդը (Աբէլեան) արդէն հասակով մի անձ է և ունի 19 տարեկան մի որդի Ֆերնանդ (Շահխաթունի) անունով. Վուազին ամուսինները երիտասարդներ են, նորապսակ, միմեանց վրա սիրահարված։ Պատանի Ֆերնանդը նոյնպէս սիրահարված է Վուազինի կնոջ՝ Մարի-Լուիզի (օր. Ադամեան) վրա, բայց վերջինս հաւատարիմ է իր ամուսնուն և չէ պատասխանում պատանու սիրահարական նամակներին։

Լագարդի կինը՝ Իզաբէլը (տիկին Արաքս) նկատում է, որ իր գզրոցից կորչում են իր դրած փողերը։ Հաշիւները ցոյց են տալիս, որ շաբաթների ընթացքում կամաց կամաց անհետանալով կորել է 20,000 ֆրանկի մի խոշոր գումար։ Լագարդ ամուսինները դիմում են խուզարկու գործակալ Զամբօլային (Ցարութիւնեան) գտնելու գողին։ Վերջինիս կասկածը ընկնում է պատանի Ֆերնանդի վրա։ Եւ արդարև վերջինս խոստովանում է, որ ինքն է գողացել փողերը։

Սակայն վերջ ի վերջոյ պարզվում է, որ նա չէ եղել գողը, այլ վերցրել է իր վրա մեղադրանքը, որպէսզի ազատած լինի խայտառակութիւնից իր սիրած կնոջը՝ Մարի-Լուիզային, որը եղել է իսկական գողը։ Մարի-Լուիզայի յուզմունքների արտայայտութիւնը և խոստովանութիւնը հանդէս են բերում տպաւորիչ տեսարաններ։

Մարի-Լուիզայի դերը կատարող օր. Ադամեան գիտէ արտայայտել տրամադրութիւններ։ Նա ժպտուն, կենսուրախ և փաղաքշալի՝ առաջին տեսարանում իր ամուսնու հետ զուարճանալիս, դառնում է սառն, անկարեկից և կարծրասիրտ, երբ լսում է իր չը սիրած անձի, պատանի Ֆերնանդի սիրային զեղմունքները. Նա նորից աշխուժանում է իր ամուսնու փայփայանքների կոհակներում և այնուհետև ենթարկվելով փորձութիւնների մի շարք հարուածներին ներկայանում է և լալկան մի արարած և վհատութեամբ համակված մի դժբաղդ և ճկուն ու մաքառող մի էակ։ Օրիորդի խաղը խելացի էր, արտայայտիչ։ Համեմատաբար պակասաւոր են նրա՝ դեր արտասանելը և առոգանութիւնը։ Նրանք չունեն բաւականաչափ որոշութիւն, ոյժ և կորով, մանաւանդ ողբերգական և դրամատիկան տեղերում։ Ընդհանրապէս ամբողջ կատարումը գեղեցիկ էր, իսկ մի քանի տեղերում փայլուն։

Տիկին Արաքսի դերը խոշոր չէր։ Նա բաւարար կերպով ներկայացրեց Իզաբէլի հեզաբարոյ, համեստ, կանացի դէմքը։

Րիշար Վուազինի պատասխանատու դերը կատարում էր դերասան Զարիֆեան։ Հաճելի էր տեսնել նրա մտածված խաղը։ Դերասանը աշխատել էր թափանցել իր հերոսի հոգեբանութեան մէջ և համակվել նրա ներքին նեշչնչումներով և տրամադրութիւններով։ Նա պէտք է արտայայտէր բնաւորութեան ու կամքի ոյժ, և արտայայտեց աջողութեամբ։

Աբէլեանին վիճակված էր խաղալ Լագարդի ոչ խոշոր և ոչ գունաւոր դերը։ Այդ խաղը ճաշակով էր և լաւ գիտակցված։ Աջող առոգանութիւնը նպաստում էր դերի բաւարար տպաւորութեան։

Ցարութիւնեան Զամբօլայի դերին տուել էր որոշ գոյն և բնաւորութիւն, որը սակայն աւելի համապատասխան էր դատախազի, քան խուզարկու գործակալի տիպին։

Շահխաթունի ուսումնասիրել էր իր ներկայացրած տիպը և դուրս բերեց նրան բնորոշ գծերով։ Նրա Ֆերնանդը սիրանուէր, զգացված մի երիտասարդ էր, բայց դերասանը չափազանց մռայլ էր ներկայացնում նրա դէմքը, ուստի երիտասարդը թողնում էր ոչ այնքան իդէալական և յափշտակված պատանու մի տիպ, այլ միայն դառնացած և անաջողակութեան մօտեցած մի անձնաւորութիւն։ Ճիշդ է, վերջին գիծն էլ յատուկ է Ֆերնանդին, բայց պէտք է ումեղացնել և վերի յիշած գծերը։

Չը գիտենք ինչու դերասանները խուսափում են գրիմից։ Դերասանները չափազանց անփոփոխ են իրանց դէմքերով և ոչ տիպական ըստ դերերի բնաւորութեան։

Վերջում խաղացվեց «Զոքանչի գալուստը» ուրախ վօդէվիլը, որտեղ աշխոյժով և կենդանի կերպով խաղացին Արաքսեան և տ. տ. Գուլազեան ու Զարէլ, անմեղ ծիծաղ յարուցանելով հանդիսականների մէջ։

Հետևեալ երկուշաբթի օր կը ներկայացվի Լանգիէլի յայտնի «Տայֆուն» պիէսը։ Ա. Ք.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Д-ръ С. А. Майсуріанцъ. «Химіотерапія и «606» при сифилисѣ. Тифлисъ, 1910 г., 16 стр.

Բժշկապետ Ս. Մայսուրեանցի ներկայ աշխատութիւնը վերաբերում է Էրլիխի գտած հակասիֆիլիտական միջոցի էութեան և նշանակութեան խնդրին։

Էրլիխի գիւտը կարևոր է ոչ միայն իբրև աջող բժշկութեան մի դեղք սիֆիլիսի դէմ, այլ և իբրև բժշկութեան մի եղանակ, մի մեթօդ, որը ունի որոշ սկզբունքներ և որը կարող է զարգանալ ապագայում բժշկելով և շատ ուրիշ նոյնանման հիւանդութիւններ։

Ի՞նչ է Էրլիխի բժշկական մեթօդի սկզբունքային էութիւնը։

Այն, որ որոշ դեղեր ունեն ձգտում միանալու կենդանիների արիւնի մէջ եղած հիւանդաբեր սաղմերի հետ և նրանց զօրութիւնը չէզոքացնելու։ Այդպէս՝ օրինակ՝ «606» կոչված բաղադրութիւնը մտնելով արիւնի մէջ կլանում է սիֆիլիսի ախտաբեր մարմինների կամ, ինչպէս մասնագէտները կոչում են, սպիրօխետներին և նրանց չէզոքացնում։

Եւ եթէ ժամանակով գտնվեն աջող բաղադրութիւններ, որոնք նոյնպէս չէզոքացնէին տենդի, քնախտի և ուրիշ հիւանդութիւնների ախտաբեր սաղմերը, այն ժամանակ մարդկութիւնը ձեռք բերած կը լինէր ապահով միջոցներ՝ վանելու կենդանիների կազմուածքից վնասակար մարմինները և վերականգնեցնել խանգարված առողջութիւնը։

Անկասկած՝ բժշկական բաղադրութիւնները պէտք է այնպիսի յատկութիւն ունենան, որ, սպանելով ախտաբեր սաղմերը, ոչ մի վնաս չը տան մարդու արիւնին և կազմուածքին կամ, գիտական բառերով խօսելով, լինեն նրանք պարազիտոտրօպ և ոչ օրգանօտրօպ։

Ս. Մայսուրեանցի աշխատութիւնը, իբրև զեկուցում, կարդացվել է Թիֆլիսի բժշկական ընկերութեան մէջ։ Ա. Ք.

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

25 հոկտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ներքին գործերի մինիստրութիւնը ներկայացրեց մատակարարական օրէնքի փոփոխութեան նախագիծ։

Պօստ-հեռագրական գլխաւոր վարչութիւնը բացատրեց, որ 1909 թւին սահմանված իջեցրած գները Եւրոպական և Ասիական Ռուսաստանում տրվող հեռագրերի համար տարածվում են նաև Խիվայի և Բուխարիայի վրա։

Նոյեմբերի 1-ին լրանում է Ալէքսանդր I-ի ճանապարհների հաղորդակցութեան ինժեներների ինստիտուտի գոյութեան 100-ամեակը։ Մշակվեց տօնակատարութեան ծրագիր։

Սախալինի շրջանի նահանգապետ Վալուէվը նշանակվեց Ամուրեան շրջանի զինուորական նահանգապետ և կօզակ զօրքի ատաման։

Խօլերայով հիւանդ մնում են 99 մարդ։

ՐՕՍՏՕՎ Դ./վ.։ Ալէքսէեվեան ընկերութեան հանքում 6 զինված մարդիկ կողոպտեցին գանձարկղը. սպանված են ուրեադնիկը և գանձապահը։

ՄՕՍԿՎԱ։ Վախճանվեց համալսարանի աստուածաբանութեան պրօֆ. Ելեօնսկին։

ԵԱԼՏԱ։ Չը տեսնված տաք եղանակ է, արևի մէջ տաքութիւնը 30 աստիճան է. բացվում են վարդերը։

ՄԱՍՍԱ։ Մօզէլը դուրս եկաւ ափերից։

ՀԷԼԵՖՈՒԴՍԼԷՒԶ։ (Հօլանդիա)։ Հրդեհը ոչնչացրեց 4 խանութ և արտիլերական արհեստանոցը. վնասները անգին են։

ԿԻԼ։ «Պարսէվալ 6-ը» բարձրացաւ 8 մարդով ժամը 11 և 50 րօպէին և ժամը 3 ու 15 րօպէին աջող իջաւ Համբուրգում։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ԹԻՖԼԻՍԻ ՃԻՒՂԸ

Արժէքղթերի կուրսերը
26 հոկտեմբերի

1	կ. ներք. փոխ. խ. տոմս.	486 ր. 50 կ.
II	» » »	378 ր. 50 կ.
III	Ազնուակ. բանկ. »	327 ր. — կ.
4%	Պետական րենտա	95 ր. — կ.
5%	Պետ. Ազնւ. բանկ գր. թ.	99 ր. 25 կ.
4½%	» » » »	95 ր. 50 կ.
4%	» » » »	90 ր. 25 կ.
3½%	» » » »	85 ր. — կ.
5%	Գիւղ. հող. բան. վկ.	99 ր. 25 կ.
4½%	» » » »	95 ր. 75 կ.
4%	» » » »	90 ր. 25 կ.
5%	Ներքին փոխառ. 1905 թ. I հրատ.	104 ր. 25 կ.
5%	» II հրատ.	104 ր. 25 կ.
5%	Արտաք. » 1906 »	103 ր. 75 կ.
5%	» » 1908 »	104 ր. 25 կ.

Օտարերկրեայ դրամների կուրսը

Լոնդոն 10 ֆ. ստեր.	95 ր. — կ.
Բերլին 100 մարկ	46 ր. 36 կ.
Պարիզ 100 ֆրանկ	37 ր. 60 կ.
Թաւրիզ 10 ղռան	1 ր. 85 կ.
Կ. Պոլիս 1 լիրա	8 ր. 69 կ.

ԲԺԻՇԿ
Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ
Մասնագէտ սիֆիլիս, միզասեռական, վեներական և կաշուի հիւանդութիւնների։
Ընդունելութիւնը ամեն օր: 12½—2 ժ. ցերեկվա, 5—7 ժ. երեկոյեան, Կանանց համար՝ 2—3 ժ. ց.
Հասցէն { Սօլօլակ, Բէբուտովսկայա, № 33. Сололаки, уголъ Бебутовской и Паскевича, 33.
(չ. ու. կ.) 1124. 100—25

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Յայտնվում է ի գիտութիւն թարգմանիչների, որ արդէն ձեռնարկված է թարգմանելու Մ. ԱՐՔԵՊ. ՕՐՄԱՆԵԱՆԻ „L'EGLISE ARMENIENNE“ աշխատութիւնը ռուսերէն լեզուով։
1208. 1—1

Քաղաքից մեկնելու պատճառով
ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ
ՏՆԱՅԻՆ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ
այն է՝ աթոռներ, բուֆէտ, հագուստեղէնի պահարան, կամօդ, մահճակալներ ընկուզեայ փայտից, էտաժերկա՝ գրքերի համար, թախտեր, այլ և այլ սեղաններ և ուրիշ մի քանի առարկաներ։ Հասցէն՝ Վօզնեսենսկայա փ., № 4, III յարկ՝ բակից, բնակարան Սափարեանի։ 1210. (չ.ու.կ.) 3—1

Ռուս լեզուի մէջ հմուտ և մաքուր առոգանութեամբ
ՄԻ ՓՈՐՁՎԱԾ ՈՒՍՈՒՑԻՉ,
որ երկար տարիներ եղել է Կովկասում և Կովկասից դուրս հայ և ռուս դպրոցներում ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐ պետական և հայ դպրոցների համար։
Հասցէն՝ Ելիզավետինսկայա փ. 114, բն. 2.
(օ. մ.) 1130. 20—14

ԿԱՃԻՒ
ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՊԵՏՆԵՐՈՒՆ
ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՈՒՍԳՈՒՄԲԻԱ (սարդաճ
Գնել ուզողները դիմեն հետևեալ հասցէով.
Новороссійскъ, Мартиросу Кендикянъ.
(չ. ու. կ.) 1186. 6—4

16,000
ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ
ՁՐԻ
մենք բաժանում ենք այս լրագրի ընթերցողներին՝ մեր ձեռնարկութիւնը արագ տարածելու նպատակով։ Ուղարկէք մեզ Ձեր լուսանկարը (հին կամ նոր, մենակ, երկու հոգով կամ խմբովին նկարված), մակագրելով նրա ետևի կողմի վրա Ձեր ճիշդ հասցէն, և Դուք շուտով կը ստանաք Ձեր՝ իսկական նմանութեամբ, 38 սանտ. լայնութեան, 48 սանտ. բարձրութեան՝ համարեա ԲՆԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐԸ ՄԻԱՆԳԱՄԱՅՆ ՁՐԻ։
Միակ ծառայութիւնը, որը փոխադարձաբար մենք Ձեզանից խնդրում ենք՝ այն է, որ Դուք Ձեր պլէմիա-պատկերը ստանալուց մեր ֆիրման յանձնարարէք Ձեր բարեկամների ու ծանօթների շրջանում։ Ձեր լուսանկարը կը վերադարձվի Ձեզ իր իսկական դրութեան մէջ։ Ճանապարհածախսի, փաթաթելու և այլ ծախքերի համար խնդրում ենք ուղարկել 75 կ. մարկաներով, կամ թէ վերադիր վճարով—95 կ.։
Общество „СЕМИ-ЭМАЛЬ“. Лодзь, № 97.
Խմբական նկար ուղարկելուց՝ նշան դնել այն անձի վրա, որի նկարը պիտի մեծացնել։
(22,27,31) (В.77520) 1191. 3—2

КРЕМЪ НЕЛЛИ
NELLY'S CREAM.
Англійская аристократія предпочитаетъ всѣмъ другимъ средствамъ именно „Кремъ Нелли“, какъ лучшее для смягченія кожи лица, рукъ и бюста. Въ Лондонѣ расходится до 1.000.000 бан. ежегодно.
Кремъ Нелли уничтожаетъ всѣ недостатки кожи, загаръ, веснушки, пятна и т. п.
Продажа у Мюръ и Мерилизъ, Гетлингъ, Акц. О-ва К. Эрмансъ и К° и пр., а также во всѣхъ апт. и парфюмерн. магаз. Россіи.
Одной банки достаточно, чтобы убѣдиться въ его поразительномъ дѣйствіи.
Цѣна 1 р. 25 к. и 2 р. 25 к.
Въ провинцію налож. платежемъ на 50 к. дороже.
Для всей Россіи единств. складъ МОСКВА, Пречистенка, Б. Власьевскій пер., д. 3.
(М.130700) 423. 40—25

ԱԳԵՆՏ
Յ. Գ. ԽԱԼԱԹԵԱՆ
ՌԵԿԼԱՄՆԵՐ ԵՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ընդունում եմ տեղական և օտար քաղաքների լրագիրների և ամսագիրների համար՝ ամենաձեռնտու պայմաններով, ՎՃԱՐԸ ՄԱՍ-ՄԱՍ։ Ընդունում եմ նոյնպէս կոմիսիօնական ամեն տեսակ պատուէրներ։
Ունեմ երկար տարիների փորձառութիւն։
Խնդրում եմ չը շփոթել ինձ միւս ագենտների հետ։
Հասցէն՝ Красногорская, 30. ТЕЛЕФОНЪ № 1041.
Պատուէրները կատարում եմ ճշգրիտ կերպով։
Անձամբ կազմում եմ ամեն տեսակ ռեկլամներ։
(օ. մ.) 1139. 25—12

ВѢРНЫЙ ДРУГЪ ЖЕНЩИНЪ
КРЕМЪ КАЗИМИ
МЕТАМОРФОЗА
ПРОДАНО БОЛѢЕ ДВУХЪ МИЛЛІОНОВЪ БАНОКЪ
РАДИКАЛЬНО УСТРАНЯЕТЪ ВЕСНУШКИ, УГРИ, ПЯТНА, МОРЩИНЫ И ДРУГІЕ ДЕФЕКТЫ ЛИЦА
УТВ. ДЕПАРТ. ТОРГ. и МАНУФ. ЗА № 4683
ТРЕБУЙТЕ ПОДПИСЬ Cazimi
(П. 111473.) 1184. 9—2

Հայ բանասէրների եւ հասարակական գրադարանների ուշադրութեան!!!
Թիւրքահայ մի բանասէր և բանաւոր գրականութեան հաւաքագրող նիւթական կարիքից ստիպված շտապով ծախում է հետևեալ գրքերը՝ ձեռնտու գներով.
Մէկ օրինակ „ԲԱՌԳԻՐՔ ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԼԵԶՈՒԻ“
որը բաղկացած է ԵՐԿՈՒ հատորից։ Աշխատասիրութիւն Մխիթարեան հայրերի և տպված Վենետիկում, մէկը 1749 թւին, իսկ երկրորդը 1769 թւին, և երկու օրինակ՝
«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ, ԱՇԽԱՐՀԻ ՍԿԶԲԻՑ ՄԻՆՉԵՒ 1784 ԹԻՒԸ»
Հեղինակութիւն Միքայէլ Վարդ. ՉԱՄՉԵԱՆԻ, որը բաղկացած է վեց գրքից և երեք հատորից, ու տպված է 1786 թւին Վենետիկում։
Գների մասին տեղեկանալ «Մշակի» խմբագրատանը Ցար. Գասպարեանից, ցերեկվայ 12—3 ժամը։ (չ. կ.) 1190. 2—1

Կովկասի Հայոց Հրատարակչական Ընկերութիւնը
ունի հետևեալ գրքերը.
1) Էրկման Շատրիանի «Մի գիւղացու պատմութիւն», թարգմ. Վ. Փափազեան — 1—25
2) Է. Վօյնիչի «Բոռ», թարգմ. Լ. Շանթ — 1 —
3) Օր. Հեղինէ Մելիք-Հայկազեանի «Մի պտոյտ Ճապօնում, իմ յուշերից և տպաւորութիւններից», 25 պատկերով — 40
4) Ղազ. Աղայեանի «Հէքիաթների աշխարհ» պատկերազարդ, սերիա I հատոր — 15
5) » » » » II հատոր — 15
6) Յով. Թումանեանի «Սասունցի Դաւիթ» — 15
7) » » «Անուշ» — 15
8) » » «Լեգենդներ» — 15
9) Շանթի «Երգեր», 15 կոպ.։ 10) Նոյնի «Հեռուն Աղջիկը» — 15
11) Շիրվանզադէի «Պատւի համար» — 60
12) Գր. Վանցեանի «Պատմական քերականութիւն Արևելահայ լեզուի» — 75
13) Դեմիրչեան Դ-ի «Ուխտաւորներ», «Աշուղի հէքիաթը», պատմուածք — 7
14) Վերեսաեվ Վ-ից «Մի անմեղ մարդու տսկալի մահը», թարգմ. Պ. Պռօշ — 6
15) Ս. Շիեանի «Մի մահ և Անառակը», պատմուածքներ — 7
16) Էրկման-Շատրիանի «Ժամագործի յիշողութիւնները», Շուշ. Խժ-նի — 8
17) Պրօֆ. Զօմբարդ Վ-ի «Ինչու այժմ ամեն մարդ հետաքրքրվում է քաղաքատնտես. և ընկերվարական խնդիրներով», թարգմ. Ս. Թառ. — 10
18) Յովհաննէս Գաւլկէի «Կապիտալ և կապիտալիզմ» — 12
18) Պրօֆ. Թ. Ախելիսի «Իրաւունքի ծագումը և պատմութիւնը» — 10
20) Կարլ Մարքսի «Վարձու աշխատանք և կապիտալ» — 10
21) Ստ. Լիսիցեանի «Երեխայի բուռը» — 15
22) » » «Երեխայի ազատութիւնը» — 15
22) » » «Նկար Վարդանանց պատերազմի» — 60
Ծանօթութիւն.—Շուտով լոյս կը տեսնեն բժ. Մաղաքեանի «Սնունդ և ստամոքսի հիւանդութիւնները» և Վ. Ֆօն-Պօլէնցի «Գիւղացի Բիւտները», թարգմ. Ս. Թառայեանի։
Դիմել՝ Тифлисъ, Кавказское Армянское Общество. Бебутовская, № 25.
(չ. ու.) 1209. 2—1

Типографія „Экономія“ Большая Ванкская № 3.